

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ІНСТИТУТ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

MIGRATION & LAW

VOLUME 2, ISSUES 5-6

2023

MIGRATION & LAW

VOLUME 2, ISSUES 5-6

It was founded on 18 February 2021. It is published 6 times a year
State registration certificate: series KB No 24750-14690P as of 10 March 2021
Founder and publisher: National Academy of Management
15 Ushinsky Str., Kyiv, Ukraine, 03151. Certificate ДК No 4714 as of 23 April 2014
Co-founder: Institute of Modern Educational Technologies
9 Gnata Yury Str., Kyiv, Ukraine, 03148

Included in the List of scientific specialized publications of Ukraine (category «B») in public administration, law, sociological and political sciences (specialties: 052 - Political science, 054 - Sociology, 081 - Law, 262 - Law enforcement activity, 281 - Public management and administration, 293 - International law) in accordance with the orders of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 07 April 2022 No 320 and 06 Jul 2022 No 530

EDITORIAL BOARD

Editor-in-Chief – Yurii KURYLIUK (DSc in Law)

Borys BABIN (DSc in Law); **Yuliia BABIY** (DSc in Tech.); **Olexandr BASARAB** (PhD in Tech.); **Rut BERMEJO** (PhD in Polit., Spain); **Maryana BIL** (DSc in Econ., PhD in Public Adm.); **Nadiya BORTNIK** (DSc in Law); **Oleksiy BRASLAVETS** (PhD in Econ.); **Gediminas BUČIŪNAS** (Dr in Law, Lithuania); **Agata GÓRNY** (Dr hab. in Soc., Poland); **Nataliia KAMINSKA** (DSc in Law); **Ivan KATERYNCHUK** (DSc in Tech.); **Natalia KOLOMIYETS** (DSc in Law); **Valeriya KOSTYNETS** (DSc in Econ.); **Thomas KRUESSMANN** (Dr in Law, England); **Igor LIAKH** (PhD in Tech.); **Mykola LYSYI** (DSc in Tech.); **Olena MALYNOVSKA** (DSc in Public Adm.); **José MARQUES** (PhD in Soc., Portugal); **Vardan MATEVOSYAN** (PhD in Polit., Armenia); **Violeta MOSKALU** (PhD in Public Adm., France); **Igor MYTROFANOV** (DSc in Law); **Julia NEGOVSKA** (PhD in Econ.); **Volodymyr NIKIFORENKO** (DSc in Law, PhD in Public Adm.); **Svitlana OLIINYK** (PhD in Law); **Pavlo OVCHAR** (DSc in Econ., PhD in Public Adm.); **Pavlo POKATAEV** (DSc in Law & Public Adm.); **POZDNIAKOVA-KYRBIATIEVA Ellina** (DSc in Soc.); **Olexii POZNYAK** (PhD in Econ.); **Roman RACHOK** (DSc in Tech.); **Olexandr RADZIVILL** (PhD in Law); **Olexandr SAVENKOV** (DSc in Tech.); **Olexandr SHEVCHUK** (DSc in Polit.); **Maya SITSINSKA** (DSc in Public Adm.); **Mykhailo STRELBITSKYI** (DSc in Tech.); **Florian TRAUNER** (DSc in Polit., Belgium); **Bastian VOLLMER** (PhD in Soc., Germany); **Victoria FILIPPOVA** (DSc in Public Adm.); **Stanislav FILIPPOV** (DSc in Law); **Libor FRANK** (PhD in Polit., Czech Republic); **Yaroslav ZHALILO** (DSc in Econ.); **Radim ŽÁK** (PhD in Phil., Austria); **Yana ZOSKA** (DSc in Soc.); **Dmytro YAGUNOV** (DSc in Polit., PhD in Public Adm.); **Serhiy YEROKHIN** (DSc in Econ.); **Oleksandr YUDIN** (DSc in Tech.)

The authors of the articles are responsible for the accuracy of facts, quotations, proper names, geographical names, names of enterprises, organizations, institutions and other information. Opinions expressed in the articles may not coincide with the point of view of the editorial board and do not impose any obligations on it. Reprints and translations are permitted only with the consent of the author and the editors.

EDITORIAL OFFICE ADDRESS

(room 210) 15 Ushinsky Str., Kyiv, Ukraine, 03151
tel.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74; e-mail: migrlaw@gmail.com
Recommended for printing by the Academic Council of the National Academy of Management
(Minutes No 2 as of 16 February 2023)

MIGRATION & LAW

VOLUME 2, ISSUES 5-6

Засновано 18 лютого 2021 р. Виходить 6 разів на рік
Свідоцтво про державну реєстрацію: серія КВ № 24750-14690Р від 10.03.2021

Засновник і видавець: ВНЗ «Національна академія управління»

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15. Свід. ДК № 4714 від 23.04.2014

Співзасновник: Інститут сучасних освітніх технологій

Україна, 03148, м. Київ, вул. Гната Юри, 9

Включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з державного управління, соціологічних, політичних і юридичних наук (спеціальності: 052 - Політологія, 054 - Соціологія, 081 - Право, 262 - Правоохоронна діяльність, 281 - Публічне управління та адміністрування, 293 - Міжнародне право) відповідно до наказів МОН України від 07.04.2022 № 320 та від 06.06.2022 № 530

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор – Юрій КУРИЛЮК (д.ю.н., проф.)

Борис БАБІН (д.ю.н., проф.); **Юлія БАБІЙ** (д.т.н.); **Олександр БАСАРАБ** (к.т.н, доц.); **Рут БЕРМЕХО** (PhD in Polit., Іспанія); **Мар'яна БІЛЬ** (д.е.н, к.держ.упр., с.н.с.); **Надія БОРТНИК** (д.ю.н, проф.); **Олексій БРАСЛАВЕЦЬ** (к.е.н.); **Гедімінас БУЧЮНАС** (Dr in Law, Литва); **Бастіан ВОЛМЕР** (PhD in Soc., Німеччина); **Агата ГУРНИ** (Dr hab. in Soc., Польща); **Сергій ЄРОХІН** (д.е.н., проф.); **Радім ЖАК** (PhD in Phil., Австрія); **Ярослав ЖАЛІЛО** (д.е.н., с.н.с.); **Яна ЗОСЬКА** (д.соц.н., проф.); **Наталія КАМІНСЬКА** (д.ю.н., проф.); **Іван КАТЕРИНЧУК** (д.т.н., проф.); **Наталія КОЛОМІЄЦЬ** (д.ю.н., проф.); **Валерія КОСТИНЕЦЬ** (д.е.н., доц.); **Томас КРЮССМАН** (Dr in Law, Великобританія); **Ігор ЛЯХ** (к.т.н., доц.); **Микола ЛИСИЙ** (д.т.н., доц.); **Юлія НЕГОВСЬКА** (к.е.н., доц.); **Олена МАЛИНОВСЬКА** (д.держ.упр., с.н.с.); **Хосе МАРКЕС** (PhD in Soc., Португалія); **Вардан МАТЕВОСЯН** (PhD in Polit., Вірменія); **Ігор МИТРОФАНОВ** (д.ю.н., проф.); **Віолета МОСКАЛУ** (PhD in Public adm., Франція); **Володимир НІКІФОРЕНКО** (д.ю.н., к.держ.упр.); **Петро ОВЧАР** (д.е.н., к.держ.упр., доц.); **Світлана ОЛІЙНИК** (к.ю.н.); **Елліна ПОЗДНЯКОВА-КИРБЯТ'ЄВА** (д.соц.н., проф.); **Олексій ПОЗНЯК** (к.е.н., с.н.с.); **Павло ПОКАТАЄВ** (д.ю.н., д.держ.упр., проф.); **Олександр РАДЗІВІЛЛІ** (к.ю.н., доц.); **Роман РАЧОК** (д.т.н., проф.); **Олександр САВЕНКОВ** (д.т.н., проф.); **Майя СІЦІНСЬКА** (д.держ.упр.); **Михайло СТРЕЛЬБИЦЬКИЙ** (д.т.н., проф.); **Флоріан ТРАУНЕР** (DSc in Polit., Бельгія); **Станіслав ФІЛІППОВ** (д.ю.н., проф.); **Вікторія ФІЛІППОВА** (д.держ.упр., проф.); **Лібор ФРАНК** (PhD in Polit., Чехія); **Олександр ШЕВЧУК** (д.політ.н., проф.); **Олександр ЮДІН** (д.т.н., проф.); **Дмитро ЯГУНОВ** (д.політ.н., к.держ.упр., доц.)

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань. Передруки і переклади дозволяються лише за згодою автора і редакції.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15, к. 210

тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74; e-mail: migrlaw@gmail.com

Рекомендовано до друку Вченою радою ВНЗ «Національна академія управління»
(протокол № 2 від 16 лютого 2023 р.)

ЗМІСТ

TABLE OF CONTENTS

1. Тимчасовий захист: виникнення, еволюція, сутність /
Temporary protection: origin, evolution, essence
Малиновська Олена / Malynovska Olena 5
2. Вимушена міграція в умовах високої соціальної вразливості
населення України / Forced migration under conditions
of high social vulnerability of the population of Ukraine
Біль Мар'яна / Bil Mariana 31
3. Міграція та актуальні питання протидії торгівлі людьми,
пов'язані зі збройною агресією на території України /
Migration and current issues of anti-trafficking in human beings
related to armed aggression on the territory of Ukraine
Мусатенко Віта, Смаглюк Олександр /
Musatenko Vita, Smaglyuk Oleksandr 44
4. Визначення залежності показника ефективності
прикордонного контролю від стану функціонування системи
електронних комунікацій / Determining the dependence
of the border control efficiency indicator on the state
of functioning of the electronic communications system
Басараб Олександр, Басараб Ольга /
Basarab Oleksandr, Basarab Olga 53
5. Поняття і класифікація адміністративних деліктів проти при-
кордонної безпеки держави / Definition and classification
of administrative offenses against the state border security
Ксензюк Андрій / Ksenziuk Andrii 65

ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ: ВИНИКНЕННЯ, ЕВОЛЮЦІЯ, СУТНІСТЬ

TEMPORARY PROTECTION: ORIGIN, EVOLUTION, ESSENCE

Олена Малиновська¹

*Національний інститут стратегічних досліджень
(вул. Пирогова, 7-а, м. Київ, Україна, 01030)*

Olena Malynovska

National Institute for Strategic Science (7-a, Pirohova, Kyiv, Ukraine, 01030)

Отримано: 27.12.2022. Затверджено: 17.01.2023

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено інституту тимчасового захисту, як виняткового засобу надання допомоги вимушеним мігрантам в умовах їх раптового масового прибуття. Він зародився як відповідь на екстраординарні ситуації, проте з часом розвинувся до загальноприйнятої норми, що внесена як до національного законодавства багатьох держав, так і до міжнародно-правових документів, зокрема, спільного міграційного права Європейського Союзу. Об'єктивні обставини прибуття біженців з районів бойових дій призвели до розроблення та закріплення процедур тимчасового захисту в законодавстві України. В статті розглянуто причини та обставини виникнення тимчасового захисту в контексті загальної гуманізації міжнародного права та удосконалення механізмів захисту прав людини, а також приклади практичного його застосування. Зроблено висновок про те, що, по-перше, тимчасовий захист є прагматичним шляхом розв'язання проблем, викликаних прибуттям з-за кордону великої кількості втікачів від різного роду катаклізмів та надання невідкладної допомоги їх жертвам. По-друге, як екстраординарний захід він може успішно застосовуватися навіть тоді, коли спроможність системи надання притулку обмежена, або вона взагалі відсутня. По-третє, тимчасовість захисту є доволі відносною і великою мірою залежить від ситуації, що склалася в країні походження біженців, а також політики країни-реципієнта щодо вимушених мігрантів, яким надано цей статус. Враховуючи, що внаслідок повномасштабної російсько-української війни близько 5 млн громадян України є наразі користувачами тимчасового захисту в країнах Європи, особливості правового статусу, в якому вони перебувають, мають враховуватися при розробленні політико-правових рішень щодо повернення біженців на Батьківщину,

¹ доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник; orcid 0000-0001-5305-0253; e-mail: malinovska@niss.gov.ua

у співпраці з цього питання з країнами їхнього перебування. Подальші дослідження правових норм щодо тимчасового захисту та практичного їх втілення залишаються актуальними з огляду на їх значення для мільйонів вимушених мігрантів з України, а також у зв'язку з необхідністю удосконалення законодавства про притулок відповідно до європейських стандартів як складової європейської інтеграції країни.

Ключові слова: тимчасовий захист; біженці; вимушені мігранти; право на притулок.

ABSTRACT

The article is devoted to the institution of temporary protection, as an exclusive means of providing assistance to forced migrants in the conditions of their sudden mass arrival. It was born as a response to extraordinary situations, but over time it developed into a generally accepted norm, included both in the national legislation of many states and in international legal documents, in particular, the common migration law of the European Union. The objective circumstances of the arrival of refugees from the areas of hostilities led to the development and consolidation of temporary protection procedures in the legislation of Ukraine. The article examines the reasons and circumstances of the emergence of temporary protection in the context of the general humanization of international law and the improvement of human rights protection mechanisms, as well as examples of its practical application. It was concluded that, firstly, temporary protection is a pragmatic way to solve the problems caused by the arrival from abroad of a large number of refugees as a result of various kinds of cataclysms and to provide emergency assistance to their victims. Second, as an extraordinary measure, it can be successfully applied even when the capacity of the asylum system is limited or absent. Thirdly, the temporality of protection is quite relative and largely depends on the situation in the country of origin of the refugees, as well as the policy of the receiving country towards forced migrants who have been granted this status. As a result of the full-scale Russian-Ukrainian war about 5 million citizens of Ukraine are currently use temporary protection in European countries. The peculiarities of their legal status should be taken into account when developing political and legal decisions regarding the return of refugees to the Motherland, in cooperation on this issue with countries of their stay. Further studies of legal norms regarding temporary protection and their practical implementation remain relevant in view of their importance for millions of forced migrants from Ukraine, as well as in connection with the need to improve asylum legislation in accordance with European standards as a component of the country's European integration.

Key words: temporary protection; refugees; forced migrants; right to asylum.

I. ВСТУП

Тимчасовий захист є одним з інститутів гуманітарного права, що виник як додаткова чи проміжна форма надання притулку особам, які цього потребують. Він зародився як відповідь на екстраординарні ситуації масового припливу жертв воєнних катаклізмів та масового насильства, проте з часом розвинувся до загальноприйнятої норми, що внесена як до національного законодавства багатьох держав, так і до міжнародно-правових документів, зокрема, спільного міграційного права Європейського Союзу. Наукове осмислення виникнення та еволюції інституту тимчасового захисту важливе не

лише в контексті усвідомлення прогресу в забезпеченні прав людини, а й у зв'язку з тим, що посилення євроінтеграційних зусиль України вимагає щонайповнішої імплементації до законодавства країни європейських норм і стандартів, у т.ч. щодо міжнародного захисту.

Внаслідок повномасштабної війни росії проти України мільйони наших співвітчизників вимушено залишили свої домівки. За оцінками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), близько 8 млн українців виїхали за кордон, у т.ч. близько 5 млн до Європи. Саме тимчасовий захист, наданий Європейським Союзом та іншими державами, є на сьогодні правовою підставою для перебування в країнах-реципієнтах переважної більшості біженців з України, їхнього доступу до працевлаштування, медичних та освітніх послуг, соціальної допомоги. Тому науковий аналіз цього інституту є на сьогодні вкрай актуальним і має не лише теоретичне, а й практичне значення.

Зарубіжні наковці присвятили дослідженню інституту тимчасового захисту численні розвідки, де, передусім, аналізували його особливості, переваги та недоліки, інтерпретацію в різних країнах, позицію міжнародних організацій, передусім УВКБ ООН, а також практику застосування, зокрема, в Європі щодо біженців війни з колишньої Югославії в 90-х роках минулого століття. Проте в українській науковій літературі, де проблематика правового становища біженців знайшла детальне висвітлення в роботах С. Бритченка, М. Буроменського, О. Піскуна, Ю. Римаренка, С. Чеховича та багатьох інших авторів, питання тимчасового захисту розглядалося лише побіжно, що й обумовило вибір предмету цієї статті.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою цієї статті є аналіз виникнення та еволюції інституту тимчасового захисту в міжнародному і національному праві та моделювання на цій основі можливих сценаріїв подальшого застосування цього статусу щодо українців, які змушені були рятуватися за кордоном від наслідків російської агресії, а також формування пропозицій щодо політико-правових відповідей на виклики вимушеної міграції. Для досягнення поставленої мети було застосовано загальні та спеціальні методи пізнання. Зокрема історичний метод використано для аналізу логічної послідовності розвитку інституту

тимчасового захисту у міжнародному та національному праві, метод порівняння – для вивчення спільного і розбіжного у підходах до надання тимчасового захисту різних країн, системний підхід – для дослідження інституту тимчасового захисту як частини, елемента всієї системи захисту біженців.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Шукати притулок від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком є одним із основоположних прав людини¹. Перші міжнародні домовленості щодо захисту вигнанців датуються ще періодом після Першої світової війни в рамках Ліги Націй. Саме завдяки ним було врегульовано становище біженців з післяреволюційної росії, вірменських біженців, які рятувалися від геноциду вірмен в Османській імперії. Ще більш гостро питання долі вимушено переміщених осіб постало перед світовою спільнотою після набагато жорстокішої Другою світової війни. Юридичні підстави для його розв'язання були закладені Конвенцією ООН 1951 р. про статус біженців та Протоколом до неї 1967 р., які належать до найбільш авторитетних міжнародно-правових документів (до обох чи одного з них приєдналися 149 держав світу). В основу міжнародного захисту біженців покладено принцип *non-refoulement*, тобто заборони вислання в країну, де життю чи здоров'ю людини загрожує небезпека. Водночас, Конвенція та Протокол чітко визначають, хто може вважатися біженцем відповідно до міжнародного права. Це особа, яка знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни, внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів². Тобто, йдеться про індивідуальні переслідування чи обґрунтований страх переслідувань на чітко визначених підставах, а процедура надання статусу біженця передбачає індивідуальний підхід та оцінку конкретної ситуації, в якій опинився шукач притулку.

Життя, на жаль, неодноразово доводило, що загроза життю та здоров'ю людини може виникнути не лише у зв'язку із

¹ Загальна декларація прав людини (повний текст). URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version>

² Конвенція про статус біженців. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text

індивідуальними переслідуваннями за зазначеними в Конвенції та Протоколі причинами, а й за інших обставин, що, однак, не відмінє потреби у наданні міжнародного захисту. Це призводило або до розширеного тлумачення норм Конвенції, як це, наприклад, відбувалося в Європі в умовах масової втечі людей за кордон з Угорщини після поразки антикомуністичної революції 1956 р. чи «Празької весни» 1968 р., або до прийняття нових міжнародно-правових документів, які охоплювали різноманітні випадки недобровільних переміщень. Так, застосування принципу *non-refoulement* було значно розширене статтею 3 Конвенції ООН проти тортур (1984)¹, якою заборонено висилати, повертати чи видавати особу іншій державі, якщо є серйозні підстави вважати, що там їй можуть загрожувати катування, а також в Європейській конвенції з прав людини (1997)², де вказано на недопустимість тортур або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. А такі регіональні домовленості як Конвенція про біженців Організації африканської єдності (1969)³ та Картахенська декларація (1984)⁴, яка була спрямована на врегулювання проблеми біженців в Латинській Америці, серед підстав для надання міжнародного захисту називають масове порушення прав людини, загальне поширення насильства, іноземну агресію, окупацію, внутрішній конфлікт та інші обставини, які серйозно порушують громадський порядок.

Таким чином, у зв'язку з усвідомленням певної обмеженості предмету Конвенції про статус біженців поступово у міжнародному праві та в національному законодавстві багатьох країн з'являлися нові, так звані неконвенційні, або додаткові, субсидіарні форми захисту. Однією з його форм є тимчасовий захист, який розглядається як винятковий засіб у разі виникнення непередбачуваних ситуацій масового напливу біженців, має обмежений термін дії і застосовується не на індивідуальній, а на груповій основі. Цей механізм

¹ Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text

² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

³ OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa URL: <https://www.unhcr.org/about-us/background/45dc1a682/oau-convention-governing-specific-aspects-refugee-problems-africa-adopted.html>

⁴ Cartagena declaration on refugees. URL: <https://web.archive.org/web/20170115023149/http://www.refugeelegalaidinformation.org/cartagena-declaration-refugees>

спрямований на запобігання блокуванню систем притулку, неспроможних здійснювати індивідуальний розгляд окремих справ в умовах раптового прибуття численних шукачів притулку, і, водночас, на негайне надання захисту тим, хто цього потребує.

УВКБ ООН в своїх рекомендаціях визначає тимчасовий захист як: багатосторонню реакцію на гуманітарні кризи, у т.ч. масштабні переміщення населення, особливо в ситуації, коли наявні інструменти не є адекватними; доповнення до міжнародного режиму захисту біженців, що заповнює прогалини у цьому режимі, передусім в державах, які не є учасницями Конвенції 1951 р.; форму захисту, яка забезпечує біженцям негайний захист від видворення та базову мінімальну допомогу; інститут, орієнтований на розв'язання проблеми, оскільки стандарти допомоги повинні підвищуватися і разі продовження дії статусу¹.

Для деяких національних урядів він був засобом досягнення компромісу між своїми зобов'язаннями відповідно до міжнародного гуманітарного права та позицією тих політичних сил всередині країни, які були занепокоєні наслідками численного прибуття іноземців. Адже в розвинутих країнах особи, які набули конвенційного статусу, згодом як правило перетворювалися на постійних мешканців, хоча Конвенція 1951 р. про статус біженців прямо це не передбачає. Що ж до країн, які розвиваються, вони наполягали на тимчасовості перебування біженців на своїй території мотивуючи це відсутністю ресурсів для їх тривалого облаштування та спонукаючи міжнародну спільноту сприяти переїзду переміщених осіб в інші держави, які погоджувалися їх прийняти. Таку стратегію застосовували, наприклад, країни Південно-Східної Азії щодо втікачів з В'єтнаму після завершення в'єтнамської війни і встановлення там комуністичного режиму, Пакистан щодо біженців з Афганістану за часів радянської окупації країни та інші.

Поступово інститут тимчасового захисту вводився до законодавства різних країн. У США його було запроваджено Імміграційним актом 1990 р., відповідно до якого тимчасовий захист надається на 6, 12 або 18 місяців. Скористатися з нього можуть іноземці, які перебувають на території США і є громадянами країни, яка визнана такою,

¹ UNHCR. Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements. URL: <https://www.refworld.org/docid/52fba2404.html>

куди повернення чи видворення є неможливими внаслідок воєнних дій, стихійних лих, епідемій та інших екстраординарних обставин.

Країну, на громадян якої може поширюватися тимчасовий захист, визначає секретар (міністр) національної безпеки, який консультується з державним департаментом, департаментом юстиції.

Надання тимчасового захисту не є автоматичним, особи, які мають на нього право, повинні протягом визначеного реєстраційного періоду подати заяву до Служби з громадянства та імміграції Департаменту внутрішньої безпеки. Відмовити у наданні тимчасового статусу можливо особам, які вчинили тяжкі кримінальні злочини, а також з міркувань національної безпеки. Якщо рішення позитивне, особа отримує захист від депортації та право на працевлаштування, соціальна допомога не передбачається.

Станом на грудень 2022 р. у США перебували понад 400 тис. осіб із статусом тимчасового захисту, серед них і українці, щодо яких рішення про надання тимчасового захисту на наступні 18 місяців було ухвалено 3 березня 2022 р. Крім України право на тимчасовий захист у 2022 р. мали мешканці 15 країн (Афганістан, Бірма, Сальвадор, Сирія, Сомалі, Судан та інші)¹.

Важливо зазначити, що тимчасовий захист у США не може бути трансформований у право на проживання, про відповідний дозвіл можна клопотатися лише на загальних засадах, тобто на основі возз'єднання сім'ї чи працевлаштування. По завершенні дії тимчасового захисту його користувачі повертаються до правового статусу, який вони мали до оголошення тимчасового захисту для мешканців країни їхнього громадянства, а якщо на той момент вони перебували в країні незаконно, – підлягають видворенню.

Законодавчі нововведення у сфері міжнародного захисту в 1990-ті роки з'являлися також і в Європі. Вони були пов'язані як із загальною тенденцією до гуманізації міжнародного права, так і значним збільшенням чисельності біженців, які шукали притулку в європейських країнах. Якщо у 1970-ті роки в країнах Західної Європи щорічно подавалось приблизно 13 тис. заяв про захист, то у 1985 р. їхня кількість перевищила 150 тис. Розвал Східного блоку та колапс СРСР обумовив стрімке збільшення чисельності біженців із Східної Європи. У 1992 р.

¹ Fact sheet. Temporary protection status. URL: <https://immigrationforum.org/article/fact-sheet-temporary-protected-status/>

країни – члени ЄС отримали близько 700 тис. звернень про захист. За таких умов гостро постало питання спроможності відповідних служб, удосконалення законодавства. Основні юридичні норми щодо визнання особи біженцем зазнали суттєвих змін. Здебільшого вони були спрямовані на посилення контролю за прибуттям іноземців та унеможливлення використання міжнародного захисту особами, які прагнули дістатися благополучних і багатих країн з економічних міркувань і яким на батьківщині ніщо не загрожувало. Водночас, в умовах розширення Шенгенської зони та запровадження вільного пересування європейців між країнами – членами ЄС зростало усвідомлення того, що співдружності необхідні спільні чіткі правила щодо надання статусу біженця з тим, щоб перешкодити повторним переїздам шукачів захисту, поданню ними клопотань про міжнародний захист одночасно в різних країнах.

У першій половині 1990-х років країнам Європи довелося стикнутися із масовим прибуттям біженців з колишньої Югославії, де вирували воєнні конфлікти, що супроводжували розпад колись єдиної держави. За оцінками, понад три мільйони осіб зазнали вимушених переміщень. Більшість з них шукали безпечного місця проживання в межах своїх чи сусідніх югославських республік, проте значна частина виїхала за кордон, передусім до Європи. На початку 1990-х років саме вихідцями з Югославії було подано третину клопотань про надання статусу біженця в європейських країнах. Така кількість заяв переважила державні органи, уповноважені їх розглядати та ухвалювати за ними рішення, спроможність яких була розрахована на відносно невелику кількість політичних біженців. Крім того, формально втікачі від війни в Югославії не підпадали під дію Конвенції про статус біженців, оскільки переважна більшість з них не зазнавали персональних переслідувань. Однак видворити їх на батьківщину було неможливо як з гуманітарних міркувань, так і практично. Отже, потрібно було знайти форму врегулювання їхнього правового статусу.

Після початку воєнних дій в Югославії в 1992 р. УВКБ закликала до надання термінового захисту постраждалим від війни. У відповідь на нього такі країни як Нідерланди та Данія запровадили власні схеми його надання, Іспанія ухвалила спеціальний закон, а Греція, Італія та Португалія дозволили біженцям війни з Югославії

залишатися на своїй території з гуманітарних міркувань¹. Іншими словами, європейські країни застосовували різні підходи як до юридичного визначення статусу вимушених мігрантів з Югославії, так і до тривалості їхнього захисту, обсягу наданих прав.

Європейський Союз в цілому намагався виробити спільну відповідь на кризу. У 1992–1993 рр. на низці зустрічей міністрів європейських країн, відповідальних за питання міграції, обговорювалася проблема переміщених осіб з Югославії і була підтверджена готовність запропонувати їм допомогу на тимчасовій основі.

Європейські структури закликали до гармонізації порядку надання тимчасового захисту та солідарності країн-членів у розв'язанні проблеми біженців. 25 вересня 1995 р. Рада ЄС ухвалила Резолюцію про розподіл тягаря щодо прийому та проживання переміщених осіб на тимчасовій основі², а 4 березня 1996 р. – Рішення 96/198/ЈНА щодо порядку попередження та надзвичайні процедури при розподілі тягаря з прийому та проживання переміщених осіб на тимчасовій основі, де йшлося про моніторинг ситуації з біженцями та координацію необхідних дій³. На думку деяких дослідників, тимчасовий захист, який надавався вимушеним мігрантам з Югославії, був по суті продовженням політики контролю на імміграцією до Європи та намагань тримати біженців щонайдалі від європейських кордонів або ж повертати їх на батьківщину за першої можливості⁴.

Країнам-членам було рекомендовано надавати біженцям з Югославії захист на обмежений термін, причому не за результатом звичайних для визначення конвенційного статусу біженця процедур, тобто розгляду індивідуальних клопотань, а на підставі належності

¹ Genc H., Şirin N. (2019). Why not Activated? The Temporary Protection Directive and the Mystery of Temporary Protection in the European Union. *International Journal of Political Science & Urban Studies*. Vol. 7(1). pp. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.14782/ipsus.539105>

² Council resolution of 25 September 1995 on burden-sharing with regard to the admission and residence of displaced persons on a temporary basis (95/C 262/01). (1995). Council of the European Union. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:31995Y1007\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:31995Y1007(01)&from=EN)

³ Council Decision 96/198/JHA of 4 March 1996 on an alert and emergency procedure for burden-sharing with regard to the admission and residence of displaced persons on a temporary basis (1996). Council of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:31996D0198&from=EN>

⁴ Koo J. (2017). The European Union Temporary Protection Directive: an example of solidarity in law but not in practice – a review of temporary protection in the European Union (1990–2015). *Refugee Law Initiative Working Papers Series*. No 22. pp. 176–205. URL: <https://openresearch.lsbu.ac.uk/item/8701v>

до групи, у даному випадку – вихідців з країн, охоплених конфліктом. У першу чергу такий захист мали отримати найбільш незахищені особи, хворі, жертви сексуального насильства, ті, хто перебував в полоні чи був інтернований, а також ті, хто прибув безпосередньо із зони бойових дій, якщо надати допомогу цим особам в безпечних районах поблизу місць їхнього звичайного проживання було неможливо. Водночас було підкреслено, що на осіб, які вчинили злочин проти миру, військовий злочин чи злочин проти людяності, захист не поширюється, як і на тих, хто вчинив серйозний неполітичний злочин до набуття тимчасового захисту.

При запровадженні тимчасового захисту передбачалося, що особи, яким він надавався, мають повернутися до безпечного району колишньої Югославії, як тільки для цього будуть забезпечені необхідні умови. Проте залишалось невизначеним, чи вони повертатимуться в країну, чи в конкретне місце, звідки були змушені тікати, що робити, якщо міста і оселі зруйновані і непридатні для проживання.

Ухвалені ЄС документи щодо тимчасового захисту не передбачали єдиної процедури його надання, чітко не визначали, хто може на нього претендувати і якими правами користуватися. Їх реалізація в різних державах відбувалася по-різному, відповідно до власних міркувань і можливостей. В одних країнах втікачам з Югославії одразу дозволяли працювати, в інших – лише через певний проміжок часу, різними були обсяги соціальної підтримки тощо. Часом висловлювалися сумніви в доцільності надання всієї повноти прав іноземцям, які перебуватимуть в країні лише тимчасово, застосування до них інтеграційних заходів.

Застосування тимчасового захисту під час балканської кризи продемонструвало його доцільність як прагматичного варіанту вирішення проблеми в умовах масового припливу шукачів притулку. З одного боку, цей статус відповідав гуманітарним потребам переміщених осіб і гарантував їм безпеку, проте з другого, – надавав можливість урядам приймати велику кількість біженців, водночас пом'якшуючи політичну напругу всередині країни, оскільки захист надавався лише на обмежений час.

Цей механізм, однак, піддавався критиці, як з боку тих, хто вбачав у масовому прибутті іноземців загрозу для національної безпеки, так і захисників права на притулок. Перші попереджали, що

надання тимчасового захисту масі прибулих може спровокувати ще більш численні міграційні хвилі. Другі вважали, що цей статус недостатньо враховує інтереси переміщених осіб, які отримували лише тимчасове право на перебування в країні і відтак не могли належним чином інтегруватися в місцеве суспільство. Більше того, на їхню думку, деякі уряди використовували цей статус для того, щоб вихлостити чи навіть уникнути своїх зобов'язань за Конвенцією 1951 р.¹ Занепокоєння висловлювалися також у зв'язку із перспективою скасування статусу та передчасного і непідготовленого повернення до країни походження.

Вони не були безпідставними. У грудні 1995 р. в Дейтоні (США) під значним тиском міжнародних акторів було підписано мирну угоду між ворогуючими сторонами в Боснії та Герцеговині. Додаток VII до неї стосувався врегулювання проблеми біженців та переміщених осіб. Ним гарантувалося право вимушених мігрантів на повернення до попереднього місця проживання та компенсацію втраченого майна. Наприкінці 1996 р. тогочасний Верховний Комісар ООН у справах біженців Садако Огата заявила, що потреби в особливому режимі тимчасового захисту більше немає і необхідно сконцентрувати увагу на добровільній репатріації. Деякі країни притулку, передусім Німеччина, де чисельність біженців з Югославії була найбільшою, запропонували їм відбути додому.

Згідно з Угодою між федеральним міністерством внутрішніх справ та 16 німецькими землями було започатковано трьохетапну програму репатріації². На першому етапі до березня 1997 р. залишити Німеччину повинні були особи, які скоїли правопорушення, самотні особи та бездітні пари. Більшість біженців мали виїхати до кінця 1999 р. Баварія, Тюрінгія, Баден-Вюртемберг і Берлін оголосили, що у разі необхідності можуть вдатися до примусового виселення, хоча жертв згвалтувань та інших постраждалих від війни до завершення їхнього лікування відправляти додому не будуть. Упродовж 1997 р. було примусово депортовано понад тисячу біженців з колишньої Югославії, а 1998 р. чисельність примусових повернень сягнула

¹ Koo J. (2017). The European Union Temporary Protection Directive: an example of solidarity in law but not in practice – a review of temporary protection in the European Union (1990–2015). *Refugee Law Initiative Working Papers Series*. No 22. pp. 176–205. URL: <https://openresearch.lsbu.ac.uk/item/8701v>

² Germany Returns Bosnians. *Migration news*. November 1996, Volume 3, Number 11. URL: <https://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=1077>

2 тис.¹ Усього з приблизно 320 тис. біженців з колишньої Югославії, які перебували в Німеччині, більшість або повернулися на батьківщину, або виїхали в інші країни. Дозволи на перебування на інших підставах отримали лише 22 тис. користувачів тимчасового захисту. Із Швейцарії додому змушена була повернутися половина югославських біженців². Хоча інші держави, зокрема Австрія, країни Скандинавії, дали можливість більшості вихідцям з колишньої Югославії трансформувати тимчасовий статус у постійний, завершення дії тимчасового захисту перетворилося на серйозну проблему для тисяч людей, спонукало багатьох до міграції за океан, або повернення на батьківщину в умовах повоєнної розрухи, відсутності житла та безробіття.

Досвід югославської війни, як і міграційний тиск на Європу з інших регіонів світу, який наростав, змусив європейські держави шукати ефективні засоби спільної протидії міграційним кризам. Відповідно до Амстердамської угоди (чинна з 1999 р.) регулювання міграції було віднесено до повноважень загальноєвропейських структур, розпочався процес розробки і запровадження єдиної для ЄС міграційної політики і практики, зокрема спільної європейської системи надання притулку. Першим кроком на шляху розроблення обов'язкового для всіх країн – членів ЄС законодавства у цій сфері стала Директива 2001/55/ЄС, ухвалена у липні 2001 р.³ Вона спрямована на встановлення мінімальних стандартів для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб із третіх країн, які не можуть повернутися до країни свого походження, а також на збалансованість зусиль між державами-членами щодо прийому та відповідальності за наслідки прийому таких осіб (ст. 1).

У документі підкреслено, що механізм тимчасового захисту застосовується у виняткових ситуаціях, особливо, якщо існує ризик того,

¹ Black R., Collyer M., Somerville W. (2011). Pay-to-Go Schemes and other Noncovercive Return Programs: Is Scale Possible? Washington, DC: Migration Policy Institute. URL: <https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/pay-to-goprograms.pdf>

² Valenta M., Strabac Z. (2013). The dynamic of Bosnian refugee migrations in 1990s, current migration trends and future prospects. *Refugee Survey Quarterly*. Vol. 32(3). pp. 1–22. DOI: <https://doi.org/10.1093/rsq/hdt013>

³ Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:212:0012:0023:EN:PDF>

що система притулку не зможе впоратися із масовим припливом шукачів захисту без негативних наслідків для свого функціонування та інтересів осіб, які клопочуться про захист. Скористатися з нього можуть громадяни третіх країн, які підпадають під критерії біженця, визначені Конвенцією ООН 1951 р. про статус біженців, а також інших міжнародних і національних актів про міжнародний захист, у т.ч. особи, які рятуються втечею від збройного конфлікту, спалаху насильства, систематичних чи загальних порушень прав людини (ст. 2). Водночас можливості набуття тимчасового захисту позбавлені особи, які вчинили злочин проти миру, воєнний злочин, злочин проти людства, або тяжкий кримінальний злочин, винні в діях, які суперечать цілям та принципам ООН, становлять загрозу національній безпеці країни-реципієнта.

Строк дії тимчасового захисту обмежений. Спочатку він надається на 1 рік. Якщо обставини, що призвели до вимушеної міграції, існують й надалі, цей строк автоматично продовжується двічі на шість місяців, тобто ще на рік. Водночас, Єврокомісія, на яку покладено постійний моніторинг та аналіз ситуації, у будь-який момент може запропонувати Раді ЄС припинити тимчасовий захист, якщо ситуація в країні походження дозволяє безпечно і стале повернення біженців. І навпаки, за інших обставин Єврокомісія уповноважена клопотатися про його продовження, але не більше, ніж на один рік. Таким чином, сукупний термін дії тимчасового захисту не може перевищувати трьох років.

Згідно з Директивою, тимчасовий захист не є альтернативою Конвенції ООН 1951 р. про статус біженця. Стаття 17 цього документу надає усім користувачам тимчасового захисту право подати заяву про надання притулку відповідно до Конвенції. Причому, якщо особі відмовлено у конвенційному статусі, вона може й надалі користуватися тимчасовим захистом до його відміни. Таким чином, хоча тимчасовість захисту виражає сподівання, принаймні надію на те, що під тиском світового співтовариства збройний конфлікт, який обумовив масові вимушені міграції, буде завершено якнайшвидше, він може розглядатися як проміжний на шляху до набуття біженцями конвенційного статусу, а по суті – права на постійне проживання в країні, що надала притулок.

Водночас Директивою визначено, що для того, щоб уникнути додаткових переміщень біженців у рамках ЄС, відповідальність за

розгляд заяви щодо конвенційного статусу біженця несе держава, яка надала тимчасовий захист, більше того, така держава зобов'язана прийняти користувача тимчасового захисту назад у разі, якщо він перебуває або намагається в'їхати без дозволу на територію іншої держави-члена (ст. 11).

Важливо підкреслити, що згідно з Директивою країнам-членам необхідно передбачити заходи, що забезпечують повернення користувачів тимчасового захисту до країни походження, а також заходи щодо осіб, тимчасовий захист яких закінчився. Цьому питанню присвячено п'ятий розділ Директиви. Перевага надається добровільному поверненню, проте допускається й примусове, хоча й зазначається, що мають враховуватися будь-які вагомні гуманітарні причини, які йому перешкоджають. Так, повернення може бути відкладеним у разі, якщо особа хвора, не може подорожувати, або переривання лікування може мати серйозні негативні наслідки. Відкладеним може бути також повернення сімей, де діти відвідують школу, щоб дати можливість учням закінчити поточний навчальний період. Навіть у разі закінчення терміну тимчасового захисту під час підготовки до повернення на батьківщину держави-члени можуть в індивідуальному порядку зберігати за мігрантами права, якими вони користувалися. Вони також зобов'язані створювати умови для того, щоб рішення про повернення приймалося мігрантами із найповнішим знанням фактів, наприклад, організувати з цією метою ознайомчі візити на батьківщину.

Шостий розділ Директиви присвячено питанням взаємодії та взаємодопомозі країн-членів у ситуації масового прибуття біженців. Якщо чисельність шукачів притулку перевищує спроможність їхнього приймання на території тієї чи іншої держави, співтовариство має надавати такій державі підтримку, зокрема в рамках програм Європейського фонду біженців. Директива передбачає також співпрацю країн-членів щодо переміщення користувачів тимчасового захисту за їхньою згодою з держави, де міграційний тиск найбільший, до іншої держави – члена ЄС.

Директива 2001/55/ЄС є обов'язковим для виконання документом, усі держави-члени були зобов'язані ввести до національного законодавства відповідні норми. Тобто, якщо у 1990-х роках тимчасовий захист надавався і припинявся кожною окремою державою відповідно

до національних процедур, Директива вимагає єдиних правил, а також спільного надання-припинення тимчасового захисту.

Вона визначає мінімум зобов'язань країн-членів щодо користувачів тимчасового захисту, проте передбачає можливість їх розширення. Мінімальний стандарт включає видачу дозволу на проживання на весь період дії тимчасового захисту, а також, у разі потреби, різних віз, зокрема транзитних; інформування зрозумілою для біженців мовою про особливості їхнього правового становища. Користувачеві тимчасового захисту має бути дозволено працювати як найманий працівник або самозайнята особа, отримувати професійну освіту, навчається на робочому місці, користуватися без дискримінації трудовими правами. Однак держави-члени залишають за собою право надавати переваги при працевлаштуванні громадянам ЄС, а також громадянам третіх країн, які законно проживають на їх території і отримують допомогу по безробіттю. Держави-члени зобов'язані також забезпечити користувачам тимчасового захисту доступ до придатного житла, або надати засоби для отримання житла. У разі відсутності власних ресурсів, біженці можуть отримувати соціальну допомогу, їм забезпечується доступ до медичних послуг, щонайменше до невідкладної медичної допомоги та лікування у разі захворювання. Окремо наголошено на необхідності надання медичної або іншої необхідної допомоги особам з особливими потребами, дітям без супроводу, жертвам насильства. Неповнолітні особи, яким надано тимчасовий захист, мають право на освіту на тих самих умовах, що й громадяни країни-реципієнта.

Водночас Директива залишає доволі простору для тлумачення. Зокрема, вона не визначає, який за чисельністю приплив біженців може вважатися масовим і таким, який загрожує звичайній процедурі надання притулку, тобто надає підстави для застосування передбачених документом тимчасових заходів. З одного боку, на думку дослідників, це є перевагою документу, ознакою його гнучкості, здатності бути застосованим у різних непередбачуваних ситуаціях, проте, з другого, – недоліком, оскільки відсутність чітких критеріїв робить висновок про масовість припливу мігрантів і доцільність застосування Директиви політично обумовленим.

Рішення щодо активації Директиви ухвалюється Європейською Радою за пропозицією Єврокомісії і є обов'язковим для всіх

держав-членів. Воно вимагає підтримки кваліфікованою більшістю голосів. Разом з тим, схвалення з боку Європейського парламенту не передбачається, Рада лише має його поінформувати про своє рішення, тобто процедура активації Директиви є значно простішою, ніж більшість процедур ЄС.

Тим не менш, впродовж двадцяти років після ухвалення Директиви, вона не вводилася в дію, попри неодноразові активні дискусії з цього приводу. Так, під час «арабської весни» 2011 р. Мальта та Італія, які скаржилися на значну чисельність біженців з Тунісу та Лівії, висунули пропозицію про застосування Директиви, проте не були підтримані європейськими структурами, на думку яких попри значний міграційний тиск, які зазнавали окремі країни, масового припливу біженців до Європи не було і для впорядкування ситуації могли бути використані інші механізми¹. Про активацію Директиви не йшлося також і в 2015–2016 роках, тобто під час «міграційної кризи», коли Європа стикнулася з масовим припливом біженців з Близького Сходу та Африки (лише протягом 2015 р. в європейських країнах було подано понад мільйон клопотань про притулок, більше третини від біженців війни в Сирії), який за масштабами був значно більшим, ніж в 1990-ті роки.

Дослідними пропонували різноманітні пояснення такої ситуації. Найбільш поширене з них полягає у тому, що із самого початку країни-члени скептично ставилися до перспектив застосування Директиви про тимчасовий захист передусім внаслідок передбаченої нею необхідності перерозподілу відповідальності за прийняття переміщених осіб, а також у зв'язку з нечітким співвідношенням тимчасового та конвенційного захисту та незрозумілою процедурою прийняття тривалих рішень після завершення терміну надання притулку². Були також припущення, що при підготовці Директиви європейські структури вважали, що її застосування обмежуватиметься лише біженцями в Європі. Проте в самому документі чітко сказано, що він поширюється на групи вихідців з будь-якої третьої країни чи регіону світу (ст. 2). Дослідники висловлювали також думку,

¹ Study on the Temporary Protection Directive. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2020-09/final_report_evaluation_tpd_en.pdf

² Genc H., Şirin N. (2019). Why not Activated? The Temporary Protection Directive and the Mystery of Temporary Protection in the European Union. *International Journal of Political Science & Urban Studies*. Vol. 7(1). pp. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.14782/ipsus.539105>

що незастосування тимчасового захисту щодо сирійців-противників режиму президента Асада було пов'язано з побоюванням деяких європейських країн викликати невдоволення росії, яка його підтримувала¹. Найвірогідніша причина незастосування Директиви під час «міграційної кризи» 2015–2016 рр. полягала в тому, що її активація вимагала скоординованої політичної волі країн-членів, проте на той час єдності у пошуках шляхів протидії кризі досягнуто не було, особливо щодо розподілу відповідальності, зокрема переселення шукачів притулку з однієї країни до іншої.

Натомість спільна політична воля європейських держав була яскраво виявлена після початку повномасштабної війни росії проти України, що викликала масове прибуття до Європи біженців з України. Директива 2001/55/ЄС вперше після її ухвалення була одностайно активована Європейською радою уже за тиждень після вторгнення, 4 березня 2022 р.² Такий вияв солідарності з українським народом передусім є наслідком усвідомлення небезпеки, яку несе для Європи агресія росії, успішної інтеграції України до Європи в рамках угоди про асоціацію з ЄС (2014) та набуття безвізового режиму (2017), культурної близькості, численних родинних, ділових зв'язків, досвіду спілкування з українцями завдяки їх багаторічній присутності в Європі, набутого ними позитивного іміджу, що склався за роки трудової міграції.

Одностайне рішення щодо запровадження для українців тимчасового захисту також демонструє усвідомлення того, що «міграційна криза» 2015 р. була переважно кризою адміністративних структур, відповідальних за надання притулку, та внутрішньої європейської солідарності і що нині потрібний більш прагматичний підхід, щоб запобігти переважанню національних систем допомоги біженцям і забезпечити скоординований підхід до розв'язання проблеми. Про це свідчить, зокрема, той факт, що при активації Директиви країни – члени ЄС погодилися не застосовувати норми документу, які унеможливають вільне пересування шукачів захисту між державами

¹ Dzubur M. (2020). Temporary Protection Status: A Yugoslavian Precedent. *Indiana Journal of Global Legal Studies*. Vol. 27(2). Article 9. URL: <https://www.repository.law.indiana.edu/ijgls/vol27/iss2/9>

² Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection. URL: <https://www.europeanmigrationlaw.eu/en/articles/news/council-o-the-eu-implementing-decision-emporary-protection-ukraine.html>

і зобов'язують країни-члени повертати біженців до тієї країни, яка його прийняла, а для виняткових випадків, зокрема, об'єднання родин, встановлюють доволі складні процедури. Українцям була надана можливість самостійно обирати країну призначення. На думку експертів, це пояснюється тим, що держави-члени зрозуміли, що у кризових ситуаціях спрацьовують лише прості у застосуванні правила, які не призводять до суперечок, що міждержавна мобільність біженців не становить загрози, а натомість може сприяти спонтанному перерозподілу мігрантів та залученню приватних ресурсів для їх облаштування, зокрема з боку численної української діаспори¹.

Таким чином, інститут тимчасового захисту за час свого існування, по-перше, довів свою доцільність, оскільки в ньому існує об'єктивна необхідність, по-друге, зазнав суттєвого розвитку, що полягав як в уточненні його параметрів, так і в еволюційних їх змінах.

Потреба в наданні захисту жертвам небезпечних для життя людей катаклізмів в умовах їх масового та раптового прибуття не оминула й Україну. В 1990-ті роки після розпаду СРСР, що супроводжувався напруженістю та конфліктами в низці нових незалежних держав, а відтак потоками вимушених мігрантів, Україні довелося терміново розробляти законодавство щодо захисту біженців і створювати адміністративні органи з його виконання. Першим урядовим рішенням відповідного змісту, коли жодного міграційного законодавства ще не існувало, була постанова Кабінету Міністрів України від 8 липня 1992 р. про надання допомоги біженцям з Придністров'я Республіки Молдова². Із зони конфлікту в сусідній державі до України протягом кількох днів прибули понад 60 тис. осіб. При Уряді з представників різних міністерств та відомств було створено Комісію у справах біженців, яку очолив один з віце-прем'єрів. Її основним завданням була координація роботи центральних і місцевих органів державної виконавчої влади щодо тимчасового розміщення, працевлаштування прибулих, надання їм соціальної та медичної допомоги. Передбачалося документування вимушених мігрантів спеціальними довідками, які видавалися на строк три місяці, надання їм певної

¹ Savino M., Gatta F.L. (2022). On the Brink of a New Refugee Crisis. *Verfassungsblog: On Matters Constitutional*. DOI: <https://doi.org/10.17176/20220311-001246-0>

² Про затвердження Тимчасового положення про порядок визначення статусу біженців з Республіки Молдова і надання їм допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.1992 № 378. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/378-92-%D0%BF>

грошової допомоги, тимчасове розміщення у пансіонатах, гуртожитках, таборах відпочинку. Після припинення воєнних дій біженцям надавалося сприяння у поверненні додому, в чому українська сторона тісно співпрацювала з молдовською.

На тимчасовій основі Україна приймала також біженців з Чечні. У 1995-1997 рр., в результаті так званої першої чеченської війни близько 2 тис. вихідців з району бойових дій отримали тимчасові довідки на перебування в Україні. Постанова Кабінету Міністрів України, на підставі якої здійснювалася ця робота, за структурою та змістом була аналогічною до постанови щодо біженців з Молдови¹.

За цією ж схемою Україна приймала біженців із зони конфлікту в Абхазії. Відповідно до постанови Уряду² прибулі отримали права на вибір місця проживання, тимчасове працевлаштування, охорону здоров'я, користування житлом, наданим за місцем тимчасового проживання, забезпечення дітей місцями у школах і дошкільних закладах. На відміну від втікачів від воєнного конфлікту у Придністров'ї та Чечні, матеріальна допомога не передбачалася. Органами міграційної служби України були документовані спеціальними довідками понад 3 тис. осіб. Довідки на тимчасове перебування в Україні спочатку видавалися на строк 3 місяці, згодом термін їхньої дії було продовжено до 6 місяців, проте на практиці біженці з Абхазії продовжували проживати в Україні роками, тобто що півроку повинні були заново звертатися за поновленням документів. Ця проблема була врегульована ухваленим у 2001 р. Законом України «Про імміграцію», у прикінцевих положеннях якого зазначалося, що іноземці та особи без громадянства, які змушені були залишити місця постійного проживання в Автономній Республіці Абхазія Грузії, прибули в Україну, одержали в установленому порядку тимчасову довідку і прожили в країні не менш п'яти років, а також їх повнолітні діти, які прибули в Україну разом з батьками до досягнення повноліття, і звернулися із заявою про видачу їм

¹ Про заходи щодо надання допомоги особам, які змушені були залишити місця постійного проживання в Чеченській Республіці російської федерації та прибули в Україну: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.02.1995 № 119. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/178787__524784

² Про заходи щодо надання допомоги особам, які змушені були залишити місця постійного проживання в Автономній Республіці Абхазія Грузії та прибули в Україну: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.1996 № 674. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/кп960674?an=6695&ed=2004_08_25

посвідки на постійне проживання в Україні, вважаються такими, що мають дозвіл на імміграцію в Україну¹, стають таким чином постійними мешканцями держави.

Набутий Україною протягом 1990-х років досвід у застосуванні тимчасового захисту та логіка розвитку міграційного права спонукали до закріплення цього інституту в законодавстві. Тим більше, що в ЄС, до гармонізації законодавства з яким прагнула Україна, інститут тимчасового захисту знайшов належне місце в європейському, і в національному законодавстві. Уже на початку 2000-х років при підготовці нової редакції Закону України «Про біженців», ухваленому парламентом у 2001 р., розглядалася можливість внесення до нього норм щодо додаткових, крім конвенційних, форм захисту. Така пропозиція, однак, на той час не знайшла підтримки у законодавців. Питання було вирішено лише 2011 р. з ухваленням нині чинного Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»². Важливо зазначити, що запровадження законодавчих новел були передбачені у Плані дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України (2010), згідно з яким Україна зобов'язалася схвалити законодавство у сфері притулку відповідно до міжнародних стандартів і стандартів ЄС, що передбачають підстави для надання міжнародного захисту, у т.ч. його допоміжних форм³.

Відповідно до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», тимчасовий захист – форма захисту, що є винятковим практичним заходом, обмеженим у часі, і надається іноземцям та особам без громадянства, які масово прибули в Україну і не можуть повернутися в країну постійного проживання внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження.

Важливо зазначити, що в ухваленому 2011 р. тексті Закону це визначення було дещо іншим, в ньому йшлося про прибулих з держави,

¹ Про імміграцію: Закон України від 07.07.2001 № 2491-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text>

² Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T113671>

³ План дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України. URL: <https://europewb.org.ua/plan-dii-z-liberalizacii-vizovogo-regimy/>

що має спільний кордон з Україною, що, зрозуміло, обмежувало застосування цього інституту. Проте у 2014 р. до Закону внесено зміни, слова щодо спільного кордону вилучено. Подальше спрощення визначення, а отже розширення його застосування, передбачено в проєкті закону про надання захисту іноземцям та особам без громадянства, який, на думку його розробників, має замінити нині чинний закон про біженців і перебуває на розгляді Верховної Ради України (внесений до порядку денного 3 сесії ІХ скликання)¹. В проєкті сказано, що особами, які потребують тимчасового захисту є іноземці та особи без громадянства, вимушених масово шукати захисту в Україні.

Порядку надання та припинення тимчасового захисту, правовому статусу, правам та обов'язкам його користувачів в Законі присвячено окремий розділ. У ньому зазначено, що рішення про надання тимчасового захисту, регулювання порядку прийняття та реєстрації осіб, на яких він поширюється, покладається на Кабінет Міністрів України. Строк дії тимчасового захисту залежить від перебігу подій, які стали причиною його запровадження, водночас, він обмежений одним роком з можливістю продовження, проте не більше, ніж на рік.

Права користувачів тимчасового захисту, як іноземців, які на строк його дії вважаються такими, що законно перебувають на території України, доволі широкі. Вони мають право на безоплатне проживання у визначених місцях, забезпечення харчуванням, ліками, одягом, грошову допомогу у разі відсутності інших доходів, медичну допомогу, отримання тимчасової роботи на строк, на який надано захист, свободу пересування територією України, подання заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, тощо, а діти – на виховання та навчання в загальноосвітніх і професійних навчальних закладах. Водночас закон передбачає можливість позбавлення іноземця тимчасового захисту в Україні, якщо він вчинив воєнне кримінальне правопорушення або проти людства, тяжке кримінальне правопорушення.

Таким чином, норми Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» в цілому аналогічні тим, які містяться в європейському законодавстві. Ухвалення

¹ Проєкт Закону про надання захисту іноземцям та особам без громадянства. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68661

нового закону, про проєкт якого йшлося вище, сприятиме їх уточненню та деталізації.

IV. ВИСНОВКИ

Таким чином, досвід виникнення та розвитку інституту тимчасового захисту, набутий не лише зарубіжними державами, а й Україною, підтвердив кілька важливих для його оцінки висновків. По-перше, він є прагматичним шляхом розв'язання проблем, викликаних масовим прибуттям з-за кордону втікачів від різного роду катаклізмів, надання невідкладної допомоги їх жертвам. По-друге, як екстраординарний захід він може успішно застосовуватися навіть тоді, коли спроможність системи надання притулку обмежена, або вона взагалі відсутня (нагадаємо, що рішення Уряду України стосовно вимушених мігрантів з Придністров'я було прийнято до ухвалення Закону України «Про біженців» (1993) та створення органів міграційної служби (1994). По-третє, тимчасовість захисту є доволі відносною і великою мірою залежить від ситуації, що склалася в країні походження біженців, а також політики щодо вимушених мігрантів, яким надано цей статус, країни-реципієнта.

Завдяки оперативному запровадженню країнами Європи тимчасового захисту біженців від російської навали з України мільйонам наших співвітчизників була забезпечена безпека і допомога. Водночас, варто пам'ятати, що відповідно до законодавства ЄС, строк дії правових підстав для їхнього перебування за кордоном не може перевищувати три роки. Відміна режиму тимчасового захисту може відбутися й раніше, якщо в ЄС буде прийняте рішення щодо нормалізації ситуації в Україні і можливості повернення біженців на батьківщину. Непідготовлене раптове повернення може створити додаткові проблеми і для громадян, і для держави, особливо, якщо йтиметься про людей, які проживали в зруйнованих війною регіонах, втратили житло і майно.

Треба зважати також на те, що надання тимчасового захисту українцям відбулося відповідно до спільного законодавства ЄС, так само відбуватиметься і його відміна. Проте окремі держави самостійно ухвалюватимуть рішення щодо подальшої долі вимушених мігрантів з України, які знаходяться на їхній території. Вони залежатимуть від конкретної політичної та економічної ситуації в тій чи

іншій державі і можуть значно відрізнятись. Тобто, в одних випадках можна очікувати пропозицію біженцям відбути додому, тоді як в інших – сподіватися на заходи з їхньої інтеграції та перетворення на постійних мешканців країн перебування.

За таких умов політика України щодо вимушених мігрантів має бути спрямована передовсім на підготовку і забезпечення умов для їхнього повернення на Батьківщину. При цьому, однак, необхідно враховувати неоднозначність ситуації, в якій опиняться різні групи біженців в різних державах. Тому в одних випадках необхідно буде налагоджувати співпрацю з країнами перебування вимушених мігрантів з України в організації їхнього повернення, в інших – зосередитися на захисті прав тих, хто залишатиметься за кордоном, зміцненні їхніх зав'язків з батьківщиною.

Подальші дослідження правових норм щодо тимчасового захисту та практичного їх втілення залишаються актуальними з огляду на їх значення для мільйонів вимушених мігрантів з України, які набули цей статус в зарубіжних країнах, а також у зв'язку з необхідністю удосконалення законодавства про притулок відповідно до європейських стандартів як складової європейської інтеграції країни.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Загальна декларація прав людини (повний текст). URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Конвенція про статус біженців. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text
4. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text
5. План дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України. URL: <https://europewb.org.ua/plan-dii-z-liberalizacii-vizovogo-regimu/>
6. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T113671>
7. Проект Закону про надання захисту іноземцям та особам без громадянства. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68661
8. Про затвердження Тимчасового положення про порядок визначення статусу біженців з Республіки Молдова і надання їм допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.1992 № 378. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/378-92-%D0%BF>
9. Про заходи щодо надання допомоги особам, які змушені були залишити місця постійного проживання в Автономній Республіці Абхазія Грузії та прибули в Україну: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.1996 № 674. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kp960674?an=6695&ed=2004_08_25

10. Про заходи щодо надання допомоги особам, які змушені були залишити місця постійного проживання в Чеченській Республіці російської федерації та прибули в Україну: постановою Кабінету Міністрів України від 16.02.1995 № 119. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/178787__524784
11. Про імміграцію: Закон України від 07.07.2001 № 2491-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text>
12. Black R., Collyer M., Somerville W. (2011). Pay-to-Go Schemes and other Noncovercive Return Programs: Is Scale Possible? Washington, DC: Migration Policy Institute. URL: <https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/pay-to-goprograms.pdf>
13. Cartagena declaration on refugees. URL: <https://web.archive.org/web/20170115023149/http://www.refugeegalaidinformation.org/cartagena-declaration-refugees>
14. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:212:0012:0023:EN:PDF>
15. Council Decision 96/198/JHA of 4 March 1996 on an alert and emergency procedure for burden-sharing with regard to the admission and residence of displaced persons on a temporary basis (1996). Council of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:31996D0198&from=EN>
16. Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection. URL: <https://www.europeanmigrationlaw.eu/en/articles/news/council-o-the-eu-implementing-decision-emporary-protection-ukraine.html>
17. Council resolution of 25 September 1995 on burden-sharing with regard to the admission and residence of displaced persons on a temporary basis (95/C 262/01). (1995). Council of the European Union. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:31995Y1007\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:31995Y1007(01)&from=EN)
18. Dzubur M. (2020). Temporary Protection Status: A Yugoslavian Precedent. *Indiana Journal of Global Legal Studies*. Vol. 27(2). Article 9. URL: <https://www.repository.law.indiana.edu/ijgls/vol27/iss2/9>
19. Fact sheet. Temporary protection status. URL: <https://immigrationforum.org/article/fact-sheet-temporary-protected-status/>
20. Genc H., Şirin N. (2019). Why not Activated? The Temporary Protection Directive and the Mystery of Temporary Protection in the European Union. *International Journal of Political Science & Urban Studies*. Vol. 7(1). pp. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.14782/ipsu.539105>
21. Germany Returns Bosnians. *Migration news*. November 1996, Volume 3, Number 11. URL: <https://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=1077>
22. Koo J. (2017). The European Union Temporary Protection Directive: an example of solidarity in law but not in practice – a review of temporary protection in the European Union (1990–2015). *Refugee Law Initiative Working Papers Series*. No 22. pp. 176–205. URL: <https://openresearch.lsbu.ac.uk/item/8701v>
23. OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa URL: <https://www.unhcr.org/about-us/background/45dc1a682/oau-convention-governing-specific-aspects-refugee-problems-africa-adopted.html>
24. Savino M., Gatta F.L. (2022). On the Brink of a New Refugee Crisis. *Verfassungsblog: On Matters Constitutional*. DOI: <https://doi.org/10.17176/20220311-001246-0>
25. Study on the Temporary Protection Directive. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2020-09/final_report_evaluation_tpd_en.pdf
26. UNHCR. Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements. URL: <https://www.refworld.org/docid/52fba2404.html>

27. Valenta M., Strabac Z. (2013). The dynamic of Bosnian refugee migrations in 1990s, current migration trends and future prospects. *Refugee Survey Quarterly*. Vol. 32(3). pp. 1-22. DOI: <https://doi.org/10.1093/rsq/hdt013>

REFERENCES

1. Black R., Collyer M., Somerville W. (2011). *Pay-to-Go Schemes and other Noncovercive Return Programs: Is Scale Possible?* Washington, DC: Migration Policy Institute. URL: <https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/pay-to-goprograms.pdf>
2. Cartagena declaration on refugees. URL: <https://web.archive.org/web/20170115023149/http://www.refugeelegalaidinformation.org/cartagena-declaration-refugees>
3. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:212:0012:0023:EN:PDF>
4. Council Decision 96/198/JHA of 4 March 1996 on an alert and emergency procedure for burden-sharing with regard to the admission and residence of displaced persons on a temporary basis (1996). Council of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:31996D0198&from=EN>
5. Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection. URL: <https://www.europeanmigrationlaw.eu/en/articles/news/council-o-the-eu-implementing-decision-emporary-protection-ukraine.html>
6. Council resolution of 25 September 1995 on burden-sharing with regard to the admission and residence of displaced persons on a temporary basis (95/C 262/01). (1995). Council of the European Union. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:31995Y1007\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:31995Y1007(01)&from=EN)
7. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading>
8. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
9. Convention relating the Status of Refugees. URL: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1954/04/1954040222%2000-23%20AM/Ch_V_2p.pdf
10. Draft Law on Protection of Foreigners and Stateless Persons. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68661 [in Ukrainian]
11. Dzibur M. (2020). Temporary Protection Status: A Yugoslavian Precedent. *Indiana Journal of Global Legal Studies*. Vol. 27(2). Article 9. URL: <https://www.repository.law.indiana.edu/ijgls/vol27/iss2/9>
12. Fact sheet. Temporary protection status. URL: <https://immigrationforum.org/article/fact-sheet-temporary-protected-status/>
13. Genc H., Şirin N. (2019). Why not Activated? The Temporary Protection Directive and the Mystery of Temporary Protection in the European Union. *International Journal of Political Science & Urban Studies*. Vol. 7(1). pp. 1-18. DOI: <https://doi.org/10.14782/ipsus.539105>
14. Germany Returns Bosnians. *Migration news*. November 1996, Volume 3, Number 11. URL: <https://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=1077>
15. Koo J. (2017). The European Union Temporary Protection Directive: an example of solidarity in law but not in practice – a review of temporary protection in the European

- Union (1990–2015). *Refugee Law Initiative Working Papers Series*. No 22. pp. 176–205. URL: <https://openresearch.lsbu.ac.uk/item/8701v>
16. OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa URL: <https://www.unhcr.org/about-us/background/45dc1a682/oau-convention-governing-specific-aspects-refugee-problems-africa-adopted.html>
 17. Plan diy shchodo liberalizatsiyi vizovoho rezhymu dlya Ukrayiny [Action plan for the liberalization of the EU visa regime for Ukraine]. URL: <https://europewb.org.ua/plandii-z-liberalizacii-vizovogo-regimy/> [in Ukrainian]
 18. Pro bizhentsiv ta osib, yaki potrebuyut' dodatkovoho abo tymchasovoho zakhystu [About refugees and persons in need of additional or temporary protection]. Law of Ukraine dated 08.07.2011 No 3671-VI. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T113671> [in Ukrainian]
 19. Pro immihratsiyu [About immigration]. Law of Ukraine dated 07.06.2001 No 2491-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text> [in Ukrainian]
 20. Pro zatverdzhennya Tymchasovoho polozhennya pro poryadok vyznachennya statusu bizhentsiv z Respubliki Moldova i nadannya yim dopomohy [On the approval of the Temporary Regulation on the procedure for determining the status of refugees from the Republic of Moldova and providing them with assistance. Resolution of the CMU dated 08.07.1992 No 378. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/378-92-%D0%BF> [in Ukrainian]
 21. Pro zakhody shchodo nadannya dopomohy osobam, yaki zmusheni buly zalyshyti mistysya postynoho prozhyvannya v Avtonomniy Respublitsi Abkhaziya Hruziyi ta prybuly v Ukrainu [On measures to provide assistance to persons who were forced to leave their places of permanent residence in the Autonomous Republic of Abkhazia of Georgia and arrived in Ukraine]. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 26.06.1996 No 674. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kp960674?an=6695&ed=2004_08_25 [in Ukrainian]
 22. Pro zakhody shchodo nadannya dopomohy osobam, yaki zmusheni buly zalyshyti mistysya postynoho prozhyvannya v Chechens'kiy Respublitsi Rosiys'koyi Federatsiyi ta prybuly v Ukrainu [On measures to provide assistance to persons who were forced to leave their places of permanent residence in the Chechen Republic of the Russian Federation and arrived in Ukraine]. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 16.02.1995 N 119. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/178787__524784 [in Ukrainian]
 23. Savino M., Gatta F.L. (2022). On the Brink of a New Refugee Crisis. *Verfassungsblog: On Matters Constitutional*. DOI: <https://doi.org/10.17176/20220311-001246-0>
 24. Study on the Temporary Protection Directive. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2020-09/final_report_evaluation_tpd_en.pdf
 25. UNHCR. Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements. URL: <https://www.refworld.org/docid/52fba2404.html>
 26. Universal Declaration of Human Rights. URL: <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2021/03/udhr.pdf>
 27. Valenta M., Strabac Z. (2013). The dynamic of Bosnian refugee migrations in 1990s, current migration trends and future prospects. *Refugee Survey Quarterly*. Vol. 32(3). pp. 1–22. DOI: <https://doi.org/10.1093/rsq/hdt013>

ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ В УМОВАХ ВИСОКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВРАЗЛИВОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

FORCED MIGRATION UNDER CONDITIONS OF HIGH SOCIAL VULNERABILITY OF THE POPULATION OF UKRAINE

Мар'яна Біль¹

*Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України
(вул. Козельницька, 4, м. Львів, 79026)*

Mariana Bil

*Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine
(4, Kozelnytska, Lviv, Ukraine, 79026)*

Отримано: 20.01.2023. Затверджено: 17.02.2023

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено вимушену міграцію населення України в контексті високої соціальної вразливості. Метою статті є актуалізація проблематики досліджень вимушеної міграції в контексті соціальної вразливості населення, визначення актуальних проблем регулювання вимушеної міграції населення України в умовах сьогоднішнього та через призму планування пріоритетів повоєнного відновлення. Результатами дослідження є теоретичні узагальнення щодо змісту вимушеної міграції та її взаємозв'язку з соціальною вразливістю населення. Ретроспективний аналіз міграції населення України підтвердив, що вимушена міграція була притаманна другій і третій міграційним хвилям ХХ століття. Зіткнувшись у 2014 році з вимушеною міграцією, в незалежній Україні сформовано правові, організаційні та інші механізми регулювання даних процесів, однак, зважаючи на масштаби вимушених переміщень 2022 року, вони мають застосовуватись більш комплексно та ефективно. Аналіз тенденцій вимушеної міграції з 2022 року відкинув поширену в перше півріччя російського вторгнення гіпотезу про високий потенціалу рееміграції населення. Значні міграційні втрати в умовах демографічної катастрофи обумовлюють гостру необхідність регулювання вимушеної міграції. Аналіз проєктів і заходів Плану Відновлення України, що стосуються регулювання вимушеної міграції та зниження соціальної вразливості населення підтвердив їх надміру розгорнутий і несистематизований перелік та ризики високого формалізму при реалізації, зважаючи на низьку політичну культуру в Україні. У зв'язку з цим запропоновано базові напрями державної політики – підтримки ВПО, стимулювання рееміграції в Україну

¹ доктор економічних наук, старший науковий співробітник; orcid 0000-0003-4979-4019; e-mail: bmm1983@gmail.com

та ефективного використання міграційного капіталу через спрямування грошових переказів мігрантів на інвестиційні цілі, трансфер набутих прав із соціального страхування при поверненні.

Ключові слова: вимушена міграція; соціальна вразливість; внутрішньо переміщені особи; біженці; потенціал неповернення; рееміграція; резилентна економіка і суспільство.

ABSTRACT

The forced migration of the population of Ukraine in the context of high social vulnerability is researched in the article. The aim of the article is actualization of the problematic of the forced migration researches in the context of social vulnerability of the population; determination of the actual problems of regulating the forced migration of the population of Ukraine in today's conditions and through the prism of planning the priorities of post-war recovery. The results of the research are theoretical generalizations about the essence of forced migration and its interrelation to the population social vulnerability. A retrospective analysis of the migration of the population of Ukraine confirmed that forced migration was characteristic of the second and third migration waves of the 20th century. Faced with forced migration in 2014, legal, organizational and other mechanisms for regulating these processes were formed in independent Ukraine. However, given the scale of forced displacements in 2022, they should be applied more comprehensively and effectively. The analysis of trends in forced migration since 2022 rejected the hypothesis about the high potential of the population re-emigration, that was widespread in the first half of the year of the Russian invasion. Significant migration losses in the conditions of a demographic catastrophe determine the urgent need to regulate forced migration. The analysis of the projects and measures of the Recovery Plan of Ukraine related to the regulation of forced migration and the reduction of the population social vulnerability confirmed their overly extensive and unsystematised list and the risks of high formalism during implementation, taking into account the low political culture in Ukraine. In this regard, the basic directions of state policy are proposed that are support for internally displaced persons, stimulation of re-emigration to Ukraine and effective use of migration capital by directing migrants' remittances for investment purposes, transfer of acquired rights from social insurance upon return.

Key words: forced migration; social vulnerability; internally displaced persons; refugees; potential of non-return; re-emigration; resilient economy and society.

I. ВСТУП

Українське суспільство впродовж декількох століть свого розвитку відзначалось високою міграційною активністю. На жаль, в окремі періоди міграція була вимушеною. Зокрема, виразних вимушених ознак вона набула у другій міграційній хвилі 20–30-х років ХХ сторіччя, коли зовнішня еміграція населення України переважала з політичних причин. Вимушеною та навіть примусовою була міграція третьої міграційної хвилі 40–60-х років ХХ сторіччя, коли населення емігрувало в східні регіони СРСР. Наступні міграційні хвилі населення України мали здебільшого економічний характер. У 2014 році

Україна вперше за роки незалежності зіткнулась з проблемою вимушеної міграції. 2022 рік став колосальним викликом, адже вимушені міграційні переміщення охопили близько 20% населення і подальша ситуація залишається невизначеною.

Зазначені обставини підтверджують актуальність дослідження вимушеної міграції населення України. Назрілим дослідницьким фокусом є розгляд вимушеної міграції через призму соціальної вразливості населення, що є мало розкритою категорією в теорії та практиці державної політики України.

Результати даного дослідження ґрунтуються на напрацюваннях українських і зарубіжних авторів з питань регулювання міграції (О. Малиновська, У. Садова, Р. Теслюк та ін.), особливостей її вимушених форм (Е. Лібанова, О. Позняк, О. Цимбал, А. Сімахова), взаємозв'язку вимушеної міграції з соціальною вразливістю (Н. Андрусин, О. Риндзак) та ризиками депопуляції населення (С.Е. Воллсет, Е. Горен, Ч.-В. Юань та інші). Для розкриття термінології вимушеної міграції враховано матеріали Міжнародної організації з міграції (МОМ). Для аналізу масштабів вимушеної міграції взято за основу дані МОМ, а також низки авторитетних експертних досліджень. Для розуміння можливостей регулювання вимушеної міграції в контексті зниження соціальної вразливості населення України опрацьовано вітчизняні нормативно-правові та планові документи.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою статті є актуалізація проблематики досліджень вимушеної міграції в контексті соціальної вразливості населення, визначення актуальних проблем регулювання вимушеної міграції населення України в умовах сьогодення та через призму планування пріоритетів повоєнного відновлення.

Для досягнення мети використано загальнонаукові методи дослідження: індукції, дедукції, аналізу, синтезу – для формування теоретичних засад дослідження вимушеної міграції та соціальної вразливості населення; ретроспективного аналізу – для розуміння тенденцій вимушеної міграції населення України у розрізі різних міграційних хвиль; статистичного аналізу – для виявлення тенденцій вимушеної міграції населення України з 2022 року; систематизації – для виділення напрямів регулювання вимушеної міграції у Плані

Відновлення України; узагальнення, абстрактно-логічного аналізу – для формулювання висновків й рекомендацій щодо базових напрямів регулювання вимушеної міграції населення України.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Вимушена міграція є особливим видом міграції, що передбачає переселення людей усередині держави або за її межі з політичних, національних, расових, військових, екологічних й інших причин, що несуть загрозу життю людини та вимагають швидкого прийняття рішення про міграцію¹.

Для врегулювання питань вимушеної міграції в теорії і практиці державної політики використовують наступну термінологію (згідно з методологією МОМ): «примусова міграція», «масовий наплив», «mass influx» (Директива ЄС 2001/55/ЄС), «регуляризація» (у т.ч. «міграційна амністія», «легалізація»), «міжнародний захист», «тимчасовий захист», «право притулку», «місцева інтеграція», «гуманітарний захист» та ін.; для позначення осіб вимушеної міграції – «біженець», «шукач притулку», «внутрішньо переміщена особа (ВПО)»². МОМ також визначає в міграційній термінології поняття, пов'язані з вразливістю – «вразлива група», «вразливі особи», адже міграція як складний процес завжди є ризиком.

Соціальна вразливість, за своєю суттю, є характеристикою особи, соціальної групи чи всього суспільства, що вказує на найвищу можливість ризику внаслідок впливу певних чинників – віку (як правило, похилого), стану здоров'я і втрати працездатності, браку життєво необхідних ресурсів та ін.³

Міграцію та міграційний статус виділяють одним з чинників, які породжують соціальні ризики⁴. Це підтверджує, що міграція і соціальна вразливість – тісно пов'язані між собою. Якщо мова йде про вимушену міграцію, то тут апіорі особа є вразливою і для зниження

¹ Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти: довідник. 2-ге вид., доп. і перероб. / за ред. У.Я. Садової. Львів: ІРД ім. М.І. Долішнього НАНУ, 2018. С. 114.

² Міжнародна термінологія у сфері міграції: українсько-англійський тлумачний словник. К.: БЛАНК-ПРЕС, 2015. 100 с.

³ Андрусишин Н.І. (2022). Соціальна вразливість населення: дефініції, підходи до розуміння та оцінювання. *Економіка та суспільство*. № 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-42>

⁴ Риндзак О.Т. (2021). Соціальна вразливість населення та її понятійно-термінологічне забезпечення. *Економіка та суспільство*. № 33. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/947/905>

ймовірності настання ризиків вона приймає рішення про внутрішнє чи зовнішнє переміщення, які, своєю чергою, теж можуть спричиняти різні ризики. Виникає процес порівняння таких ризиків, їх зваження й прийняття на цій основі рішення про вимушену міграцію.

Вимушена міграція населення України, як вже зазначалось у вступній частині, була переважаючою для різних міграційних хвиль (див. табл. 1). З 2010 року міграція населення України почала поступово втрачати «заробітчанські» пріоритети та стала все більше інтелектуалізуватись. Про це свідчили стрімко зростаючі освітні еміграційні процеси за кордон, розвиток міграційних мереж з виїздом молоді, яка створювала сім'ю і народжувала дітей уже за кордоном. Це значно поглиблювало депопуляційні процеси в Україні: чисельність молоді (осіб віком до 35 років) з 2000 по 2021 рік зменшилась на третину. Навіть за довоєнними оцінками демографічні прогнози для України були вкрай невтішними. Вражаючі висновки зроблено в міжнародному дослідженні, що до 2100 року чисельність населення України скоротиться до 14,74 млн осіб або на 67%¹. Додаючи демографічні і міграційні втрати внаслідок війни є очевидним, що ситуація щодо населення України є катастрофічною.

У 2014 році, коли Україна, будучи вже незалежною, зіткнулась з проблемою вимушеної міграції, було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (визначає правові засади гарантування прав, свобод та законних інтересів ВПО². Правові, організаційні та інші вдосконалення в значній мірі налагодили державне регулювання вимушеної міграції з активним залученням громадських інститутів. Однак, попри набутий досвід, регулювання вимушених переміщень 2022 року потребує більш системного підходу. Обсяги вимушеної міграції 2022 року в 5 разів переважають 2014 рік. Масштаби вимушеної міграції населення України в 2022 році, наведені в табл. 1, вражають. Це виклик не лише для України, але й для держав Європи, особливо Польщі, які проводять активну політику тимчасового захисту українців та їхньої інтеграції.

¹ Vollset S., Goren E., Yuan Ch.-W., Cao J. et al. (2020). Fertility, mortality, migration, and population scenarios for 195 countries and territories from 2017 to 2100: a forecasting analysis for the Global Burden of Disease Study. *The Lancet*. Vol. 396. No 10258. pp. 1285–1306.

² Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

Міграційна хвиля	Загальні ознаки	Масштаби вимушеної еміграції
Друга – 20-30ті роки ХХ століття	Політичні причини зовнішньої еміграції патріотичного населення, яке не приймало політику русифікації й насильницької колективізації	Близько 1 млн осіб
Третя – 40-60ті роки ХХ століття	Насильницьке переміщення населення до східних регіонів СРСР (Сибіру, Середньої Азії)	Близько 2 млн осіб
П'ята – 2010-ті роки XXI століття 2014–2021 роки – Війна на Сході України та анексія АР Крим	Етап інтелектуалізації міграції, що змінив «заробітчанську» хвилю, в межах якої – вимушена міграція з 2014 року	Близько 1,5 млн осіб (максимальний показник у 2015 році)
Шоста – з лютого 2022 року Широкомасштабне російське вторгнення в Україну	Етап масової вимушеної міграції, підкріплений міграційними мережами та високим потенціалом міграції	Близько 25 млн осіб (18,8 млн осіб, які виїхали за кордон; близько 7 млн ВПО)

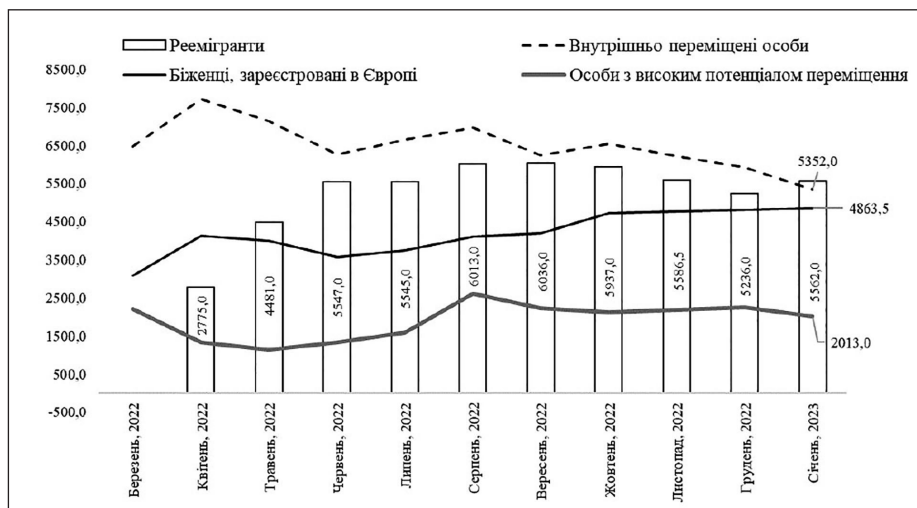
Таблиця 1. Міграційні хвилі вимушеної міграції населення України¹

На малюнку 1 відображено динаміку вимушених переміщень населення України з лютого 2022 року. Станом на січень 2023 року близько 5,5 млн осіб повернулось у місця попереднього проживання з інших регіонів України або з-за кордону. За оцінками МОМ, близько 20% – це особи, які повернулись з-за кордону. Також складно визначити, чи це остаточне повернення, однак згідно з опитуваннями МОМ близько 85% респондентів зазначають, що повернулись на-завжди². Зрозуміло, що ситуація може змінитись залежно від перебігу бойових дій та атак на критичну інфраструктуру.

¹ Підготовлено за даними: Скільки в Україні переселенців і яку допомогу вони отримали в липні: Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/08/26/infografika/suspilstvo/pereselenci-ukrayini-skilky-yix-ta-yakux-oblastyax-prozhyvayut>; Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 12: IOM. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-12-16-23-january-2023>

² Ukraine returns report. September 2022: IOM. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR%20Returns%20Report_R9%20GPS_FINAL.pdf

Незважаючи на позитивні оцінки, особливо першого півріччя російського вторгнення 2022 року, вимушена міграція населення України має *високий потенціал повернення*. За зовнішнім вектором упродовж лютого 2022 – лютого 2023 років в Україну повернулось близько 55% осіб, які виїжджали за кордон¹. Основна частина з них, ймовірно, мешканці західних регіонів України, які в перші тижні війни в умовах паніки й шоку приймали рішення про виїзд. Додатковим стимулом була наявність численних міграційних мереж та особистих контактів, адже часто хтось з членів сім'ї (родини) вже перебував за кордоном. Після стабілізації лінії фронту більшість осіб повертались до відносно безпечних регіонів, за винятком тих, хто до війни мав високий міграційний потенціал, не потребує повернення через дисперсність сім'ю або успішно інтегрувався у приймаюче суспільство.

Малюнок 1. Вимушена міграція населення України (березень 2022 – січень 2023 рр.)²

Високий потенціал повернення мігрантів з України підтверджує показник, що станом на лютий 2023 року з числа тих, хто перебуває за кордоном, лише 61% зареєструвались для тимчасового захисту в державах ЄС. Це означає, що значна частина вимушених

¹ Current migration flows from Ukraine. CReAM research team: last updated 15 February 2023: CReAM. URL: <https://cream-migration.org/ukraine-detail.htm?article=3573>

² Підготовлено за даними: Ukraine Refugee Situation: UNHCR Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

мігрантів з України не потребують додаткового соціального захисту, швидко працевлаштовуються та достатньо фінансово забезпечені.

Невизначеність ситуації щодо завершення війни та її наслідків не відкидають потреби обґрунтування заходів *регулювання вимушеної міграції*, яка б мала поєднувати три базові напрями:

- заходи щодо підтримки ВПО;
- заходи щодо стимулювання рееміграції в Україну;
- заходи щодо ефективного використання міграційного капіталу через спрямування грошових переказів мігрантів на інвестиційні цілі, трансфер набутих прав із соціального страхування при поверненні¹.

Що стосується *заходів підтримки ВПО*, то в першу чергу потрібно забезпечити їхню базову соціальну захищеність. Доказом провалу державної політики в даному плані є факт, що в березні 2022 року на другий місяць війни було прийнято законопроект про компенсацію за пошкодження та знищення майна, що дозволяв населенню отримувати належні компенсації². Сам Закон було прийнято через 11 місяців, незважаючи на те, що необхідні кошти для виплат були виділені. За весь той час постраждалі могли подати заявку на відшкодування через портал «Дія», однак очікували рішення держави, будучи у важкому стані втрати майна й інших засобів до існування. Після прийняття закону на початку 2023 року актуалізуються питання організації виплат компенсацій, їхньої прозорості та обґрунтованості.

Такі ситуації в критичних моментах збереження держави є недопустимими та підтверджують відсутність політичної відповідальності окремих органів влади перед народом.

За відсутності послідовної політики соціального захисту ВПО як найбільш вразливих категорій населення складно говорити про результативність заходів стимулювання рееміграції та ефективного використання міграційного капіталу. Безумовно, драйверами повернення є завершення війни, економічне зростання завдяки залученню іноземних інвестицій, модернізація й

¹ Малиновська О.А. (2021). Міграція та міграційна політика в Україні: трансформації доби незалежності. *Migration & Law*. Vol. 1 (issue 1). С. 24.

² Проект Закону про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації від 24.03.2022 реєстр. № 7198. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73967

діджиталізація економіки, поступове підвищення добробуту населення¹. Першочерговим завданням має бути розбудова резилентної економіки, що убезпечена від зовнішніх загроз, розвивається завдяки залученню значних інвестицій та людських ресурсів (робочої сили), необхідних для сфер будівництва й подальшої економічної діяльності². На практиці слід визначати конкретні й реальні заходи регулювання вимушеної міграції за зовнішнім вектором, які після завершення війни дали б очікувані результати – збереження людського потенціалу України та забезпечення робочою силою реанімованих сфер економіки.

У Плані Відновлення України закладено низку проєктів і заходів, що мають пряме відношення до регулювання вимушеної міграції. Їх достатньо багато, через що для аналізу їх доцільно групувати за напрямками: облік і моніторинг потреб населення, у тому числі ВПО; підтримка молоді для зниження міграційних втрат; підтримка соціетальних зв'язків з емігрантами за кордоном; вітчизняна освіта за кордоном; економічні стимули рееміграції; імміграційна відкритість. Наведений у таблиці 2 перелік вказує на широкий «розмах» владних рішень, що ризикують залишитись формальними при існуючій політичній культурі їхнього виконання. Разом з тим, їхня спрямованість дозволяє розуміти пріоритети регулювання вимушеної міграції та залучати під подальшу реалізацію проєктів інститути громадянського суспільства й органи місцевого самоврядування.

Напрямок	Проєкт/захід, національна програма
Облік і моніторинг потреб населення, у тому числі ВПО	- «Всеукраїнський перепис населення», «Створення нормативної бази для підготовки та проведення Всеукраїнського перепису населення з використанням національних електронних інформаційних ресурсів» програми «Основи відновлення: Цифрова держава» - «Дослідження ситуації щодо переміщених осіб за регіонами (внутрішня і зовнішня міграція)» програми «Відновлення та модернізація житла та інфраструктури регіонів» - «Система оцінки потреб ВПО» програми «Основи відновлення: Зміцнення інституційної спроможності»

¹ Сімахова А.О., Церковний І.О. (2022). Міграційні процеси в Україні в умовах війни: соціальний аспект. *Економіка, управління та адміністрування*. № 4(102). С. 63.

² Лібанова Е.М., Позняк О.В., Цимбал О.І. (2022). Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. *Демографія та соціальна економіка*. № 2(48). С. 40.

Підтримка молоді для зниження міграційних втрат	<ul style="list-style-type: none"> - «Молодь для країни майбутнього» програми «Основи відновлення: Зміцнення інституційної спроможності» - «Платформа для вступу іноземних студентів в українські ВНЗ» програми «Основи відновлення: Цифрова держава» - «Створення простору для розвитку молоді» програми «Відновлення та модернізація соціальної інфраструктури» - «Національна інституційна платформа підтримки молодіжного підприємництва та підприємницьких навичок молодих людей», «Стала система інформування молоді про можливості для реалізації її потенціалу в Україні та Європейської інтеграції», «Відновлення та модернізація мережі молодіжних центрів та просторів», «Запровадження ініціативи «Громада для молоді» для комплексної підтримки місцевої молодіжної політики», «Міжнародні обміни молоддю, у т.ч. для пошуку ефективних рішень щодо відновлення України», «Реалізація національної програми стажування молоді в межах України та за кордоном» програми «Розвиток систем культури та спорту»
Соціетальні зв'язки з емігрантами за кордоном	<ul style="list-style-type: none"> - «Українці за кордоном (послуги для українців за кордоном, кросбордерінг послуг)» програми «Основи відновлення: Цифрова держава» - «Комплексна підтримка і захист дітей та сімей з дітьми, переміщених (евакуйованих) за кордон» програми «Забезпечення ефективної соціальної політики»
Вітчизняна освіта за кордоном	<ul style="list-style-type: none"> - «SUN. School for the Ukrainian Nation – Державна дистанційна школа в форматі Uber», «Цифрова школа – розвиток інфраструктури» програми «Розвиток системи освіти»
Економічні стимули рееміграції	<ul style="list-style-type: none"> - «Економічне стимулювання громадян України, які виходили за кордон, до повернення та працевлаштування в Україні» програми «Поліпшення бізнес-середовища» - «Загальнодержавна цільова програма «Україна повертає таланти» для підприємців у конкретних галузях», «Інтеграційна інформаційна інтерактивна платформа взаємодії та підтримки переміщених осіб «Самореалізація в Україні» програми «Забезпечення ефективної соціальної політики» - «Підтримка повернення молоді в Україну: міжнародна академічна мобільність», «Інноваційне підприємництво для молоді» програми «Розвиток системи освіти» - «Створення умов для роботи Українського молодіжного фонду для відновлення України та повернення молоді, яка тимчасово перебуває за кордоном», «Підтримка креативних фахівців, які повернулися в Україну чи відновлюють діяльність після війни» програми «Розвиток систем культури та спорту»

Імміграційна відкритість	- «Спрощення доступу для національного ринку праці» програми «Поліпшення бізнес-середовища» - «ІТ: Розробка сервісів для іноземців, що надають можливість набуття статусу е-резидента, подальшої реєстрації е-резидента як ФОП, відкриття банківського рахунку, ведення підприємницької діяльності в Україні» програми «Розвиток секторів економіки з доданою вартістю»
--------------------------	--

Таблиця 2. Пріоритетні напрями регулювання вимушеної міграції населення згідно з Планом Відновлення України¹

IV. ВИСНОВКИ

Сучасна вимушена міграція та соціальна вразливість населення України тісно пов'язані між собою. Рішення про вимушену міграцію в значній мірі обумовлено зважуванням ризиків за місцем постійного проживання та невідомості після переміщення. Для того, щоб знизити вразливість вимушених мігрантів має реалізуватись політика їхнього захисту (заходи підтримки ВПО), стимулювання рееміграції в Україну та ефективного використання міграційного капіталу біженців й мігрантів. В іншому разі високий потенціал неповернення в Україну трансформується в реальні втрати людського потенціалу та поглиблення демографічної катастрофи.

В основі заходів регулювання вимушеної міграції населення України має бути політична відповідальність перед суспільством та посилення громадського контролю за реалізацією владних рішень, щоб таких ситуацій, як з виплатою компенсацій за пошкоджене майно в Україні не допускалось. Соціальна політика має бути виключно прозорою, адже вона базується на міжнародній допомозі та є запорукою зниження вразливості населення й міграційних втрат в умовах демографічної катастрофи.

У подальших дослідженнях автора буде більш детально розглянуто заходи регулювання вимушеної міграції населення в проєкції цілей відновлення України та розвитку резилентної економіки і суспільства.

¹ План Відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Андрусишин Н.І. (2022). Соціальна вразливість населення: дефініції, підходи до розуміння та оцінювання. *Економіка та суспільство*. № 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-42>
2. Лібанова Е.М., Позняк О.В., Цимбал О.І. (2022). Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. *Демографія та соціальна економіка*. № 2(48). С. 37–57. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>
3. Малиновська О.А. (2021). Міграція та міграційна політика в Україні: трансформації доби незалежності. *Migration & Law*. Vol. 1 (issue 1). С. 10–26. DOI: <http://doi.org/10.32752/2786-5185-2021-1-1-10-26>
4. Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти: довідник. 2-ге вид., доп. і перероб. / за ред. У.Я. Садової. Львів: ІРД ім. М.І. Долишнього НАНУ, 2018. 226 с.
5. Міжнародна термінологія у сфері міграції: українсько-англійський тлумачний словник. К.: БЛАНК-ПРЕС, 2015. 100 с.
6. План Відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>
7. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
8. Проект Закону про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації від 24.03.2022 реєстр. № 7198. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73967
9. Риндзак О.Т. (2021). Соціальна вразливість населення та її понятійно-термінологічне забезпечення. *Економіка та суспільство*. № 33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-79>
10. Сімахова А.О., Церковний І.О. (2022). Міграційні процеси в Україні в умовах війни: соціальний аспект. *Економіка, управління та адміністрування*. № 4(102). С. 61–64. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2022-4\(102\)-61-64](https://doi.org/10.26642/ema-2022-4(102)-61-64)
11. Скільки в Україні переселенців і яку допомогу вони отримали в липні: Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/08/26/infografika/suspilstvo/pereselenczi-ukrayini-skilky-yix-ta-yakux-oblastyax-prozhyvayut>
12. Current migration flows from Ukraine. CReAM research team: last updated 15 February 2023: CReAM. URL: <https://cream-migration.org/ukraine-detail.htm?article=3573>
13. Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 12: IOM. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-12-16-23-january-2023>
14. Ukraine Refugee Situation: UNHCR Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
15. Ukraine returns report. September 2022: IOM. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR%20Returns%20Report_R9%20GPS_FINAL.pdf
16. Vollset S., Goren E., Yuan Ch.-W., Cao J. et al. (2020). Fertility, mortality, migration, and population scenarios for 195 countries and territories from 2017 to 2100: a forecasting analysis for the Global Burden of Disease Study. *The Lancet*. Vol. 396. No 10258. pp. 1285–1306. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30677-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30677-2)

REFERENCES

1. Andrusyshyn N.I. (2022). Sotsialna vrazlyvist naseleennia: defynitsii, pidkhody do rozuminnia ta otsiniuvannia [Social vulnerability of population: definitions, approaches to understanding and assessment]. *Economy and Society*. No 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1216/1171> [in Ukrainian]

2. Libanova E.M., Pozniak O.V., Tsymbal O.I. (2022). Masshtaby ta naslidky vymushenoї mihratsii naselennia Ukrainy vnaslidok zbroinoї ahresii Rosiiskoi Federatsii [Scales and consequences of population forced migration of Ukraine as result of the Russian Federation armed aggression]. *Demography and Social Economy*. No 2(48). pp. 37–57 [in Ukrainian]
3. Malynovska O.A. (2021). Mihratsiia ta mihratsiina polityka v Ukraini: transformatsii doby nezalezhnosti [Migration and migration policy in Ukraine: transformations of independence era]. *Migration & Law*. Vol. 1(1). pp. 10–26 [in Ukrainian]
4. Mihratsiini yavyscha ta protsesy: poniattia, metody, fakty [Migration phenomena and processes: concepts, methods, facts]. Reference book, 2-d ed / Sadova U.Ya. (ed.). (2018). Lviv, Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine [in Ukrainian]
5. Mizhnarodna terminolohiia u sferi mihratsii: ukraïnsko-anhliiskyi tлумachnyi slovnyk [International terminology in the field of migration: Ukrainian-English explanatory dictionary] (2015). Kyiv, BLANK-PRES [in Ukrainian]
6. Plan Vidnovlennia Ukrainy [Ukraine's Recovery Plan]. URL: <https://recovery.gov.ua/> [in Ukrainian]
7. Proekt Zakonu pro kompensatsiiu za poskodzhennia ta znyshchennia okremykh katehoriї ob'ektiv nerukhomoho maina vnaslidok boiovykh dii, terorystychnykh aktiv, dyversii, sprychynenykh viiskovoiu ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii [Draft Law on compensation for damage and destruction of certain categories of immovable property as result of hostilities, acts of terrorism, sabotage caused by military aggression of the Russian Federation]. No 7198, 24.03.2022. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73967 [in Ukrainian]
8. Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib [On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons]: Law of Ukraine. No 1706-VII, 20.10.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> [in Ukrainian]
9. Ryndzak O.T. (2021). Sotsialna vrazlyvist naselennia ta yii poniatiino-terminolohichne zabezpechennia [Social vulnerability of population and its conceptual and terminological support]. *Economy and Society*. No 33. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/947/905> [in Ukrainian]
10. Simakhova A.O., Tserkovnyi I.O. (2022). Mihratsiini protsesy v Ukraini v umovakh viiny: sotsialnyi aspekt [Migration processes in Ukraine during the war: social aspect]. *Economics, Management and Administration*. No 4(102). pp. 61–64 URL: <http://ema.ztu.edu.ua/article/view/272336> [in Ukrainian]
11. Skilky v Ukraini pereselentsiv i yaku dopomohu vony otrymaly v lipni [How many migrants are in Ukraine and what assistance did they receive in July] (2021). Slovo i Dilo. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/08/26/infografika/suspilstvo/pereselenczi-ukrayini-skilky-yix-ta-yakix-oblastyax-prozhyvayut> [in Ukrainian]
12. Current migration flows from Ukraine. CReAM research team: last updated 15 February 2023: CReAM. URL: <https://cream-migration.org/ukraine-detail.htm?article=3573>
13. Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 12: IOM. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-12-16-23-january-2023>
14. Ukraine Refugee Situation: UNHCR Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
15. Ukraine returns report. September 2022: IOM. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR%20Returns%20Report_R9%20GPS_FINAL.pdf
16. Vollset S., Goren E., Yuan Ch.-W., Cao J. et al. (2020). Fertility, mortality, migration, and population scenarios for 195 countries and territories from 2017 to 2100: a forecasting analysis for the Global Burden of Disease Study. *The Lancet*. Vol. 396. No 10258. pp. 1285–1306. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30677-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30677-2)

МІГРАЦІЯ ТА АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

MIGRATION AND CURRENT ISSUES OF ANTI-TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS RELATED TO ARMED AGGRESSION ON THE TERRITORY OF UKRAINE

Віта Мусатенко¹, Олександр Смаглюк²

Національна академія внутрішніх справ

(пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035)

Vita Musatenko, Oleksandr Smaglyuk

National Academy of Internal Affairs

(1, Solomjanska Sq., Kyiv, Ukraine, 03035)

Отримано: 08.12.2022. Затверджено: 22.01.2023

АНОТАЦІЯ

У цій статті висвітлюються проблеми спричинені змінами у міграційній ситуації в Україні після початку повномасштабного вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року, а також пропозиції, щодо удосконалення системи протидії торгівлі людьми та удосконалення механізму притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Стаття показує, що військові дії на території України зумовили міграцію людей з території України перш за все до території Європейського Союзу, та всередині країни, що спричинило низку ризиків в дотриманні та забезпеченні прав людини. Біженці, що масово переміщались зі своїх місць життя до територій інших країн, потенційно стають жертвами торгівлі людьми, оскільки вимушені шукати прихисток в незнайомих місцях, які не завжди є безпечними. Водночас посилюється тенденція коли скрутним становищем українців хочуть скористатись особи з корисливих мотивів, що робить шукачів притулку легкою здобиччю злочинців. Сучасний стан проблеми торгівлі людьми вимагає негайних змін у нормативно – правові акти, щодо протидії торгівлі людьми, що вже спричинив внесення змін у вітчизняне законодавство, але потребує ще більшого вдосконалення з метою захисту прав громадян України.

Ключові слова: міграція; торгівля людьми; збройна агресія; біженець.

¹ аспірант; orcid 0000-0002-9946-2218; e-mail: v.musatenko@gmail.com

² кандидат юридичних наук, доцент; orcid 0000-0002-0756-2378; e-mail: smaglyuk79@gmail.com

ABSTRACT

In this article highlights the problems caused by changes in the migration situation in Ukraine after the beginning of the full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine on February 24, 2022, as well as proposals for improving the system of countering human trafficking and improving the mechanism of bringing guilty persons to criminal responsibility. The article shows that the military actions on the territory of Ukraine led to the migration of people from the territory of Ukraine, first of all, to the territory of the European Union, and within the country, which caused a number of risks in the observance and provision of human rights. Refugees who have moved en masse from their places of life to the territories of other countries, potentially become victims of human trafficking, as they are forced to seek shelter in unfamiliar places, which are not always safe. At the same time, the tendency for people with selfish motives to take advantage of the plight of Ukrainians is increasing, which makes asylum seekers easy prey for criminals. The current state of the problem of human trafficking requires immediate changes to the regulatory and legal acts on combating human trafficking, which has already led to changes in domestic legislation, but requires even greater improvement in order to protect the rights of Ukrainian citizens.

Key words: migration; human trafficking; armed aggression; refugee.

I. ВСТУП

З початком повномасштабного вторгнення на територію України збільшилися ризики потрапляння громадян України в ситуацію торгівлі людьми. Частково люди були вимушені виїхати з України до Європи, частково переміститись всередині держави і частину громадян України примусово вивезли на територію російської федерації та/або республіки беларусь. Так, за період з лютого по грудень 2022 р. щонайменше 2 млн 800 тис. українців були вимушені виїхати чи були депортовані на територію росії¹. На більшості території України громадяни залишилися без житла, без грошей, без роботи, що робить їх ще більше уразливими до дій зловмисників.

Перед усіма дотичними державними органами виникла необхідність у забезпеченні захисту населення від ситуації потрапляння у торгівлі людьми, та мінімізувати ризики спричинені міграцією громадян по території України та сусідніх країнах, та виробити якісно та практично нові підходи до розв'язання проблем притягнення до відповідальності за пов'язані з такими кримінальні правопорушення.

¹ Повідомлення Укрінформ із посиланням на телеграм уповноваженого Верховної ради з прав людини Дмитра Лубінця про кількість українців, які були вимушені виїхати чи були депортовані на територію росії. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3627722-za-devat-misaciv-vijni-rf-deportovala-majze-tri-miljoni-ukrainciv-ombudsmen.html>

За часи незалежності в Україні опубліковано численні дослідження, що присвячені різним аспектам торгівлі людьми, зокрема роботи А.В. Андрушка, О.М. Броневицької, В.О. Іваценка, К.М. Іскова, В.А. Козака, Я.Г. Лизогуба, О.В. Наден, Д.О. Негодченка, А.А. Небитова, А.М. Орлеана, В.М. Підгородинського, Ю.В. Раковської та ін. У той же час не применшуючи цінність вказаних робіт українських сучасних учених, слід зауважити, що їхні праці та пропозиції стосувались до воєнного часу, та потребують удосконалення з урахуванням викликів сьогодення.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Стаття написана на основі вивчення та аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, статистичних даних міжнародних громадських організацій та державних органів, результатів соціологічних досліджень, чинних нормативно-правових актів. Її мета полягає у висвітленні нових ризиків торгівлі людьми, спричинених військовими діями на території України, вказано на можливі шляхи вирішення актуальної проблеми, в тому числі, шляхом вдосконалення чинного законодавства, щодо протидії торгівлі людьми, та вже зроблених практичних шляхів для вирішення проблеми. Для досягнення зазначеної мети застосовані порівняльний, системний, структурно-функціональний та інші загальнонаукові методи пізнання.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Станом на 29 листопада 2022 р., за даними Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (УВКБ ООН), кількість українців, які виїхали за кордон з 24 лютого 2022 р., тобто з початку російського вторгнення в Україну, становить 7 891 977 осіб. З них 4 776 606 громадян України отримали в державах – членах ЄС статус тимчасового захисту¹.

За підрахунками УВКБ ООН, найбільше біженців із статусом тимчасового захисту зареєстровано у Польщі, Німеччині та Чехії.

Після початку воєнного вторгнення, спрощення правил перетину державного кордону, питання торгівлі людьми стало особливо

¹ Статистичні дані, щодо ситуації з біженцями з України від 29 листопада 2022 року. Портал оперативних даних Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців URL: <http://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

актуальним, оскільки в багатьох випадках під пропозицією допомоги ховається небезпідставна загроза. Так, в більшості випадків громадяни України не розуміють, навіть на базовому рівні мови країни, в яку вимушені були виїхати, а тому вже в перші дні війни під виглядом допомоги та працевлаштування було зафіксовано надходження дуже сумнівних пропозицій, які підвищують ризики потрапити в ситуації, пов'язані з торгівлею людьми.

Відповідно до статті 149 КК України (в редакції від 06.09.2018)¹ передбачено відповідальність за торгівлю людьми, а саме за торгівлю людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію».

Пунктом 1 примітки до цієї статті визначається, що під експлуатацією людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у кримінальну протиправну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

Проблема торгівлі людьми була актуальною для України і до початку російського вторгнення. Так, за даними Глобального індексу рабства², Україна перебувала на 49-му місці зі 167 країн світу в рейтингу поширеності сучасного рабства (тобто торгівлі людьми), понад 260 тисяч українців за час незалежності постраждали від торгівлі людьми³. Найчастіше жертвами цього явища ставали жінки, які потрапляли у сексуальне рабство, і чоловіки, які потрапляли у трудове рабство. Дані *Thomson Reuters* свідчать, що після початку

¹ Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

² Глобальний індекс рабства. URL: <https://www.globallslaveryindex.org/2018/findings/global-findings>

³ Там само.

повномасштабної війни в Україні кількість принизливих пошукових термінів сексуального характеру, пов'язаних з українськими жінками, зростає на 300%. За свідченнями Спеціального представника ОБСЄ з питань торгівлі людьми, попит на сексуальну експлуатацію українських жінок є стимулом для торговців людьми вербувати та масштабно експлуатувати українських біженок¹. Додатково, через збройну агресію російської федерації для українців, особливо на окупованих територіях, з'явилися нові ризики пов'язані з насильницьким вивезенням людей, у тому числі дітей, за кордон, експлуатацію у збройних конфліктах. 19 липня 2022 р. Держдепартамент США включив росію до списків країн, що ведуть політику або практику торгівлі людьми та примусової праці або чий сили безпеки та підтримувані урядом збройні організації вербують чи використовують дітей як солдатів².

З 24 лютого по 16 жовтня 2022 р. працівники Національної гарячої лінії з консультування мігрантів та протидії торгівлі людьми надали понад 115 тисяч роз'яснень, щодо безпечної міграції, захисту та іншої допомоги особам³.

18 жовтня 2022 р. було презентовано національне дослідження уразливості населення до торгівлі людьми та експлуатації в умовах війни в Україні, яке було проведено на замовлення Міжнародної організації з міграції (МОМ)⁴. Згідно дослідження більше 32 мільйони людей, постраждали від повномасштабної війни, понад 16 мільйонів залишилися без постійної роботи, 5 мільйонів втратили житло. Крім того, згідно дослідження, 59% опитаних ризикують постраждати від експлуатації, оскільки готові погодитися хоча б на одну ризиковану пропозицію про роботу за кордоном чи в Україні, з яких 39 % готові працювати в обмін на безкоштовне проживання та харчування, можуть погодитись на ризиковану пропозицію роботи за кордоном:

¹ How technology is being used to combat human trafficking. URL: <https://www.thomsonreuters.com/en/careers/careers-blog/how-technology-is-being-used-to-combat-human-trafficking.html>

² Держдеп включив росію до списку країн, що торгують людьми. URL: <https://www.reuters.com/world/us-places-russia-human-trafficking-child-soldier-lists-2022-07-19/>

³ Кожен другий українець ризикуює постраждати від експлуатації через спустошливі наслідки війни. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/kozhen-druhyy-ukrayinets-ryzykuye-postrazhdaty-vid-ekspluatatsiyi-cherez-spustoshlyvi-naslidky-viyny>

⁴ Національне дослідження уразливості населення до торгівлі людьми та експлуатації в умовах війни. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/Survey%20results_UKR_web.pdf

працювати без офіційного працевлаштування, в тому числі у закритих приміщеннях, та без можливості вільно покинути робоче місце, порушити правила перетину кордону, віддати роботодавцю паспорт, телефон та особисті речі. Зазначені ризики є однаковими для чоловіків та жінок, хоча і 86% вважають, що не потраплять у ризиковану ситуацію або думають, що це мало ймовірно. Отже, за останні 9 місяців люди втратили не тільки постійну роботу, джерело постійного доходу, житло, але й стали більш уразливими до різних форм експлуатації, в тому числі торгівлі людьми. Реагуючі на виклики війни дотичні уповноважені органи доопрацьовують Державну цільову соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2025 р., особливо приділяючи увагу створенню безпечних міграційних маршрутів для населення, яке переміщується, сприяння у їх реєстрації на новому місці перебування, допомоги у відновленні документів, якщо це необхідно, та реагуванню на нагальні потреби шукачів притулку та зниженню їх вразливості до торгівлі людьми, а також навчання, в тому числі працівників прикордонної служби, виявлення та ідентифікації постраждалих осіб¹.

Крім того, з початку вторгнення росії в Україну Державна прикордонна служба України у співпраці з іншими державними органами забезпечують опрацювання змін до Правил перетинання державного кордону громадянами України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57, які в період дії на території України надзвичайного або воєнного стану, врегульовують питання виїзду за межі України, у тому числі найбільш соціально незахищених категорій громадян².

Додатково, з початку вторгнення росії підрозділи Міграційної поліції налагодили співпрацю з європейськими партнерами, спільними зусиллями з якими була створена так звана європейська платформа з обміну інформації, де кожна європейська країна, яка долучилась до цієї платформи, надає інформацію щодо протидії торгівлі людьми, та додатково проводяться операції протидії жебракуванню,

¹ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 р. № 800-р «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-p#Text>

² Торгівля людьми: злочинці полюють на людей, які перебувають у вразливому стані. URL: <https://mvs.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi-zlocinci-polyuyut-na-lyudei-yaki-perebuyayut-u-vrazlivomu-stani#>

сексуальній та трудовій експлуатації. Така співпраця вже дала свої результати у вигляді 50 повідомлень про злочини, пов'язані з торгівлею людьми, але за результатами розгляду зазначених заяв було відкрито лише за 6 кримінальних проваджень¹.

IV. ВИСНОВКИ

До війни Україна мала численні напрацювання у сфері протидії торгівлі людьми, та виконала всі свої зобов'язання за Палермським протоколом. Але війна розпочата на території України вимагає повністю змінити стандарти боротьби з торгівлею людьми.

За час війни в Україні є певні успіхи в організації інформаційних компаній, щодо протидії торгівлі людьми на кордонах з сусідніми країнами, налагодження співпраці з європейськими партнерами, створення європейської платформи з обміну інформації, внесення змін до Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми, оновлення чат-боту «Залишайся в безпеці» (у Telegram) за співпраці з Координатором проектів ОБСЄ в Україні, МВС та Національною поліцією. У чат-боті розміщена інформація по запобіганню та протидії торгівлі людьми, контакти установ, що надають допомогу особам, які постраждали від торгівлі людьми, та багато додаткової корисної інформації.

Реалії життя вимагають вирішення низки правових проблем, які раніше не виникали в нашому суспільстві, запровадження нових практик виявлення та ідентифікації постраждалих осіб, від торгівлі людьми, в подальшому допоможе відобразити наявні практики вербування, переміщення та експлуатацію, що становлять сучасні форми торгівлі людьми, та сприяти притягнення винних осіб до відповідальності.

Всі перелічені методи протидії торгівлі людьми, ідентифікації та виявлення жертв торгівлі людьми, потребують апробації часом, оскільки більшість людей не ідентифікують себе як потерпілі особи від експлуатації. Саме тому надзвичайно важливо підвищувати обізнаність громадян України не залежно від нового місця життя, та

¹ Протидія торгівлі людьми в умовах війни: захист українців в ЄС та ситуація з примусово переміщеними в РФ громадянами. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3625615-protidia-torgivli-ludmi-v-umovah-vijni-zahist-ukrainciv-v-es-ta-situacia-z-primusovo-peremisenimi-v-rf-gromadanami.html>

проводити якісні інформаційні кампанії, що в свою чергу буде сприяти кількісним та якісним зверненням постраждалих осіб до поліції за захистом та притягненням до відповідальності.

Отже, своєчасне реагування правників і законодавця на проблеми, спричинені війною, сприяє вдосконаленню нормативно-правової бази, а ефективне впровадження нових й ефективних правових важелів впливу є вкрай важливим для запобігання торгівлі людьми під час війни та масового переміщення, притягнення винних осіб до відповідальності.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Глобальний індекс рабства. URL: <https://www.globalslaveryindex.org/2018/findings/global-findings>
2. Держдеп включив росію до списку країн, що торгують людьми. URL: <https://www.reuters.com/world/us-places-russia-human-trafficking-child-soldier-lists-2022-07-19/>
3. Кожен другий українець ризикує постраждати від експлуатації через спустошливі наслідки війни. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/kozhen-druhyy-ukrayinets-ryzykuye-postrazhdaty-vid-eksploatatsiyi-cherez-sputoshlyvi-naslidky-viyny>
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Національне дослідження уразливості населення до торгівлі людьми та експлуатації в умовах війни. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd1861/files/documents/Survey%20results_UKR_web.pdf
6. Протидія торгівлі людьми в умовах війни: захист українців в ЄС та ситуація з примусово переміщеними в РФ громадянами. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-preshhall/3625615-protidiya-torgivli-ludmi-v-umovah-vijni-zahist-ukrainciv-v-es-ta-situacia-z-primusovo-peremisenimi-v-rf-gromadanami.html>
7. Повідомлення Укрінформ із посиланням на телеграм уповноваженого Верховної ради з прав людини Дмитра Лубінця про кількість українців, які були вимушені виїхати чи були депортовані на територію росії. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3627722-za-devat-misaciv-vijni-rf-deportovala-majze-tri-miljoni-ukrainciv-ombudsmen.html>
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 р. № 800-р «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-p#Text>
9. Статистичні дані, щодо ситуації з біженцями з України від 29 листопада 2022 року. Портал оперативних даних Управління верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців URL: <http://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
10. Торговля людьми: злочинці полюють на людей, які перебувають у вразливому стані. URL: <https://mvs.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi-zlocinci-polyuyut-na-lyudei-yaki-perebuvayut-u-vrazlivomu-stani#>
11. How technology is being used to combat human trafficking. URL: <https://www.thomsonreuters.com/en/careers/careers-blog/how-technology-is-being-used-to-combat-human-trafficking.html>

REFERENCES

1. Combating human trafficking in times of war: protection of Ukrainians in the EU and the situation of citizens forcibly displaced to Russia. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3625615-protidia-torgivli-ludmi-v-umovah-vijni-zahist-ukrainciv-es-ta-situacia-z-primusovo-peremisenimi-v-rf-gromadanami.html> [in Ukrainian].
2. Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
3. Every second Ukrainian is at risk of being exploited due to the devastating effects of war. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/kozhen-druhyi-ukrayinets-ryzykuye-postrazhdaty-vid-ekspluatatsiyi-cherez-spustoshlyvi-naslidky-viyny> [in Ukrainian].
4. Global Slavery Index. URL: <https://www.globallslaveryindex.org/2018/findings/global-findings> [in Ukrainian].
5. How technology is being used to combat human trafficking. URL: <https://www.thomsonreuters.com/en/careers/careers-blog/how-technology-is-being-used-to-combat-human-trafficking.html>
6. Human trafficking: criminals prey on people in vulnerable situations. URL: <https://mvs.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi-zlocinci-polyuyut-na-lyudei-yaki-perebuwayut-u-vrazlivomu-stani#> [in Ukrainian].
7. National study of the vulnerability of the population to human trafficking and exploitation in war. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/Survey%20results_UKR_web.pdf [in Ukrainian].
8. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of July 14, 2021, No 800-r «On Approval of the Concept of the State Targeted Social Program for Combating Human Trafficking for the Period up to 2025». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-p#Text> [in Ukrainian].
9. Statistical data on the situation with refugees from Ukraine as of November 29, 2022. The United Nations High Commissioner for Refugees Operational Data Portal URL: <http://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> [in Ukrainian].
10. The State Department has included Russia in the list of countries that trade in human beings. URL: <https://www.reuters.com/world/us-places-russia-human-trafficking-child-soldier-lists-2022-07-19/> [in Ukrainian].
11. Ukrinform reported with reference to a telegram from the Verkhovna Rada Commissioner for Human Rights Dmytro Lubinets on the number of Ukrainians who were forced to leave or deported to Russia. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3627722-za-devat-misaciv-vijni-rf-deportuvala-majze-tri-miljoni-ukrainciv-ombudsmen.html> [in Ukrainian].

ВИЗНАЧЕННЯ ЗАЛЕЖНОСТІ ПОКАЗНИКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ ВІД СТАНУ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙ

DETERMINING THE DEPENDENCE OF THE BORDER CONTROL EFFICIENCY INDICATOR ON THE STATE OF FUNCTIONING OF THE ELECTRONIC COMMUNICATIONS SYSTEM

Олександр Басараб¹, Ольга Басараб²

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, Україна, 29003)

Oleksandr Basarab, Olga Basarab

Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine (46, Shevchenka, Khmelnytskyi, Ukraine, 29003)

Отримано: 13.12.2022. Затверджено: 30.01.2023

АНОТАЦІЯ

У статті запропоновано показник ефективності такого виду оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України, як прикордонний контроль, а саме – ймовірність пропуску порушника в пункті пропуску через державний кордон. Визначено залежність зазначеного показника від стану функціонування системи електронних комунікацій відомства. Констатовано, що відповідно до законодавства Державна прикордонна служба України є суб'єктом інтегрованого управління кордонів. Для забезпечення виконання функцій, що покладені на відомство, в оперативно-службовій діяльності активно використовуються інформаційно-комунікаційні системи, зокрема, інформаційно-комунікаційна система прикордонного контролю. Ймовірність пропуску порушника в пункті пропуску через державний кордон залежить від багатьох факторів, у тому числі й фактору наявності запису про порушника в базі даних програмно-технічного комплексу «Гарт-1», що функціонує в пункті пропуску. Відсутність зазначеного запису може відбутися по різних причинах, таких як: помилка оператора при внесенні в базу даних, помилка інспектора при оформленні особи, несправність безпосередньо програмно-технічного комплексу, недоставлення запису з центрального сховища даних до бази даних комплексу через непрацездатність системи електронних комунікацій. У дослідженні проаналізовано стан функціонування системи електронних комунікацій в Державній прикордонній службі

¹ кандидат технічних наук, доцент; orcid 0000-0002-2852-9534; e-mail: a_basarab@ukr.net

² кандидат юридичних наук, доцент; orcid 0000-0001-7839-6955; e-mail: ot_basarab@ukr.net

України, та визначено аналітичний вираз для обчислення ймовірності відсутності у базі даних пункту пропуску інформації про правопорушника з урахуванням стану функціонування мережевої складової системи електронних комунікацій.

Ключові слова: Державна прикордонна служба України; інтегрована інформаційно-комунікаційна система «Гарт-1»; інформаційно-комунікаційна система; оперативно-службова діяльність; система електронних комунікацій.

ABSTRACT

The article proposes an indicator of the effectiveness of the border control as one of the types of operational and service activity of the State Border Guard Service of Ukraine, particularly it is about the probability of the violator passing through the checkpoint across the state border. It was determined the dependence of the above-mentioned indicator on the state of functioning of electronic communications system of the Agency. According to the current legislation, the State Border Service of Ukraine is a subject of integrated border management. In order to ensure the performance of assigned functions, in the operational and service activities of the State Border Guard Service of Ukraine are widely used information and communication systems, in particular, the information and communication system of border control. The probability of the violator passing through the checkpoint across the state border depends on many factors, including the presence of a record about the violator in the database of the "Hart-1" software and technical complex operating at the checkpoint. The absence of the specified record can occur for various reasons, such as: operator error when entering into the database, inspector's error when registering the identity, malfunction of the software and technical complex itself, failure to deliver the record from the central data storage to the database of the complex due to malfunction of the electronic communications system. The study analyzed the state of functioning of the electronic communications system in the State Border Guard Service of Ukraine, and it was defined the analytical expression for calculating the probability of the absence of information about the violator in the database, taking into account the state of functioning of the network component of the system of electronic communications.

Key words: State Border Guard Service of Ukraine; integrated information and communication system "Hart-1"; information and communication system; operational and service activity; electronic communications system.

I. ВСТУП

Однією зі стратегічних цілей з реалізації державної політики у сфері інтегрованого управління кордонами, що визначені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 687-р «Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 р.» є оптимізація контрольних процедур на кордоні із забезпеченням належного рівня безпеки. На виконання цієї цілі визначено ряд завдань, серед яких є запровадження сучасних ІТ-рішень під час проведення контрольних процедур¹.

¹ Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 687-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-p#Text>

У Державній прикордонній службі України (Держприкордонслужба), яка є суб'єктом інтегрованого управління кордонами, на виконання зазначеного завдання розгорнута, функціонує та постійно модернізується й вдосконалюється Інтегрована інформаційно-комунікаційна система «Гарт». Однією зі складових Інтегрованої інформаційно-комунікаційної системи «Гарт» є інформаційно-комунікаційна система «Гарт-1» (ІКС «Гарт-1»).

Система «Гарт-1» – це сукупність організаційно-розпорядчих заходів, програмно-технічних та телекомунікаційних засобів, що забезпечують обробку інформації (уведення, записування, зчитування, зберігання, знищення, приймання, передавання) щодо прикордонного контролю осіб і транспортних засобів, які перетинають державний кордон України, та автоматизований доступ до інформації, що зберігається в базах даних системи «Гарт-1»¹.

Застосування ІКС «Гарт-1» значно підвищує ефективність прикордонного контролю, проте, водночас, збільшує залежність ефективності даного виду оперативно-службової діяльності (ОСД) від працездатності ІКС «Гарт-1». Тому, важливо забезпечити високий рівень працездатності ІКС, який визначається вимогами до ефективності ОСД Держприкордонслужби.

Аналіз побудови та умов функціонування ІКС² дає підстави стверджувати, що важливим елементом системи, від якого залежить працездатність системи в цілому, є мережева складова системи електронних комунікацій ІКС «Гарт-1».

Питанням підвищення ефективності ОСД органів та підрозділів ДПСУ за рахунок вдосконалення мережевої складової системи електронних комунікацій присвячено дослідження таких вчених як І.С. Катеринчук, О.К. Юдін, Р.В. Рачок, Д.А. Мул та ін., однак у них не враховані особливості функціонування пунктів пропуску через державний кордон, та не визначені ймовірності пропуску порушників та/або фігурантів доручень правоохоронних органів в пунктах

¹ Про затвердження Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему прикордонного контролю «Гарт-1» Державної прикордонної служби України: Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 30.09.2008 № 810-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1086-08#Text>

² Рачок Р.В., Лущик М.І. (2012). Підходи до вдосконалення оперативно-службової діяльності у відділах прикордонної служби шляхом модернізації інформаційно-телекомунікаційних систем. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. № 57. С. 63–67.

пропуску у зв'язку з відсутністю останніх в базах даних ІКС «Гарт-1», зокрема, через проблеми з мережевою складовою системи електронних комунікацій.

Тому, питання визначення аналітичних залежностей ефективності ОСД Держприкордонслужби від функціонування систем електронних комунікацій є актуальним.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою статті є визначення ймовірності відсутності в базі даних ІКС «Гарт-1» пункту пропуску інформації про правопорушника та впливу на неї стану функціонування мережевої складової системи електронних комунікацій.

При дослідженні використовувалися загальнонаукові та спеціалізовані методи досліджень. Методами спостереження та порівняння досліджувалися елементи ІКС «Гарт-1» органів та підрозділів охорони державного кордону та особливості побудови системи електронних комунікацій, їх вплив на ОСД Держприкордонслужби. Методом формалізації вивчалися та розроблювалися аналітичні та функціональні залежності, якими характеризувалися показники оцінки ефективності ОСД, при виконанні якої використовується система електронних комунікацій Держприкордонслужби.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для забезпечення заданого рівня ефективності прикордонного контролю необхідно визначити показники, які будуть використовуватись для її оцінки¹. Оскільки однією з основних задач ОСД у пунктах пропуску є недопущення незаконного перетину державного кордону, таким показником може бути імовірність цієї події. Визначимо імовірність незаконного перетину державного кордону у пунктах пропуску, як імовірність події, яка полягає у тому, що правопорушник незаконно перетинає кордон через пункт пропуску. Позначимо цю імовірність $P_{\text{ннк}}$. Оскільки нам завчасно невідомо, який саме напрям перетину кордону обере правопорушник, ця імовірність буде визначатись наступним чином:

¹ Литвин М.М., Єрошин Б.Ф. (2008). Методика вибору раціональних значень параметрів прикордонного контролю. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. № 42. Ч. II. С. 26–30.

$$P_{\text{ннк}} = \sum_{i=1}^N P_{1i} \cdot P_{\text{нп}i}, \quad (1)$$

де: P_{1i} – імовірність того, що порушник кордону буде перетинати кордон у i -тому пункті пропуску; $P_{\text{нп}i}$ – імовірність незаконного перетину кордону у i -тому пункті пропуску; N – кількість пунктів пропуску.

Вираз (1) отриманий, виходячи з наступних міркувань. Порушник кордону, який знаходиться в Україні, або за її межами при перетині кордону через пункт пропуску має обрати один з N можливих варіантів, де N – кількість пунктів пропуску.

Оскільки порушником кордону буде обраний один з N можливих незалежних варіантів, остаточно $P_{\text{ннк}}$ буде обчислюватись як сума часткових ймовірностей незаконного перетину кордону у всіх пунктах пропуску. Ці часткові імовірності, в свою чергу, визначатимуться двома незалежними подіями: вибором порушником кордону певного пункту пропуску і незаконним перетином кордону у ньому. Відповідно до цього, для їх обчислення необхідно отримати добуток ймовірностей цих подій ($P_{1i} \cdot P_{\text{нп}i}$).

Оскільки порушником кордону буде обраний для перетину кордону один з N пунктів пропуску, справедливою є наступна нормуюча умова

$$\sum_{i=1}^N P_{1i} = 1, \quad (2)$$

Нормуюча умова (2) відображає той факт, що порушником робиться спроба перетину кордону і тому сума ймовірностей P_{1i} по всім пунктам пропуску має дорівнювати одиниці.

Враховуючи (2) можливо визначити різні підходи до обчислення P_{1i} . Якщо вважати, що порушник кордону не має ніяких преференцій щодо вибору певних пунктів пропуску і припустити, що усі P_{1i} рівні, для обчислення можливо використати наступний вираз:

$$P_{1i} = \frac{1}{N}$$

Інший можливий підхід – припустити що P_{1i} пропорційна кількості осіб що перетинають пункт пропуску за достатній для статистичної обробки проміжок часу. Враховуючи це, отримуємо:

$$P_{1i} = \frac{w_i}{\sum_{i=1}^N w_i}, \quad (3)$$

де: N – кількість пунктів пропуску; w_i – кількість оформлених осіб у i -тому пункті пропуску за достатньо великий, для статистичної обробки проміжок часу.

Звичайно, більш точним є припущення, що різні пункти пропуску мають різну «привабливість» для порушників кордону. У такому випадку, можливо обчислити P_{1i} на основі статистичної інформації про затриманих порушників:

$$P_{1i} = \frac{a_i}{\sum_{i=1}^N a_i}, \quad (4)$$

де: N – кількість пунктів пропуску; a_i – кількість порушень кордону у i -тому пункті пропуску за достатньо великий, для статистичної обробки проміжок часу.

Звичайно, імовірності визначені за виразами (3) та (4) відповідають умові нормування (2). На основі проведених досліджень було з'ясовано, що існує певна кореляція між (3) та (4), тобто чим більший потік осіб перетинає державний кордон у пункті пропуску, тим більше і затриманих порушників.

Слід відмітити, що незалежно від того, як проводити обчислення P_{1i} , ця величина залежить від вибору, який здійснює правопорушник, і ми не можемо безпосередньо на нього впливати. Тому, з точки зору визначення шляхів підвищення ефективності прикордонного контролю, доцільно звернути більшу увагу в (1) на імовірність незаконного перетину кордону у i -тому пункті пропуску (P_{npi}). У спрощеному вигляді її визначення розглянуто в дослідженні¹, однак при цьому зроблено ряд суттєвих обмежень. Аналіз факторів, які впливають на значення цього показника, дозволяє зробити висновок, що він є складною функцією, яка залежить від: людського фактору – імовірності помилки оператора при внесенні інформації до центрального сховища даних (P_{no}) та імовірності збою, внаслідок помилки інспектора прикордонної служби при оформленні особи ($P_{нк}$); імовірності збою у роботі програмно-технічного комплексу «Гарт-1/П» (ПТК «Гарт-1/П») зі складу ІКС «Гарт-1», що розгорнуто безпосередньо в пункті пропуску, без урахування мережевої складової (P_{nmk}); імовірності того, що інформація про правопорушника не надійде до бази даних сервера пункту пропуску ($P_{од}$). Таким чином для певного пункту пропуску:

¹ Лущик М.І. (2012). Методика вдосконалення оперативно-службової діяльності у відділах прикордонної служби типу А та Б шляхом модернізації інформаційно-телекомунікаційних систем з використанням новітніх технологій: магістерська робота. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ. 77 с.

$$P_{\text{ппр}} = f(P_{\text{но}}, P_{\text{нк}}, P_{\text{птк}}, P_{\text{бд}}) \quad (5)$$

Оскільки всі події, імовірності яких враховуються в (5) є незалежними, а виявлення порушення кордону здійсниться лише тоді, коли всі вони не відбудуться, $P_{\text{ппр}}$ можна знайти з наступного виразу:

$$P_{\text{ппр}} = (1 - (1 - P_{\text{но}}) \cdot (1 - P_{\text{нк}}) \cdot (1 - P_{\text{птк}}) \cdot (1 - P_{\text{бд}})). \quad (6)$$

Для визначення основного показника ефективності $P_{\text{птк}}$ підставимо (6) та (4) у (1).

$$P_{\text{птк}} = \sum_{i=1}^N \frac{a_i}{\sum_{i=1}^N a_i} \cdot (1 - (1 - P_{\text{но}i}) \cdot (1 - P_{\text{нк}i}) \cdot (1 - P_{\text{птк}i}) \cdot (1 - P_{\text{бд}i})). \quad (7)$$

Аналіз статистичних даних, які дозволяють оцінити величини, потрібні для обчислення $P_{\text{ппр}}$ показує, що значну роль у (6) відіграє $P_{\text{бд}}$. Це пов'язано з тим, що для ефективного функціонування ПТК «Гарт-1/П» необхідний постійний зв'язок з центральним сервером передачі даних, з якого оновлюється інформація в базі даних комплексу в пункті пропуску. Причиною збільшення $P_{\text{бд}}$ є недостатня надійність функціонування мережевої складової системи електронних комунікацій Держприкордонслужби. В середньому, протягом року мережа є недоступною понад сто годин, що обумовлює достатньо низьке значення доступності мережі на рівні 98%, що не відповідає вимогам світових стандартів до високоєфективних комп'ютерних мереж¹. Все це приводить до зростання $P_{\text{бд}}$ і, відповідно, зростання $P_{\text{ппр}}$ і $P_{\text{птк}}$ вище допустимого рівня.

Основою для функціонування системи передачі даних є система електронних комунікацій Держприкордонслужби. При виході її з ладу до бази даних пункту пропуску перестає надходити інформація про нові доручення та постановки на контроль і, відповідно, зростає (більше 0) ймовірність відсутності в ній інформації про правопорушника ($P_{\text{бд}}$). Розглянемо, який характер мають прості мережі.

Проміжки часу, протягом яких мережа не функціонує, для поломок різного характеру є різними. В основному можна виділити два класи проблемних ситуацій – коли відновлення працездатності мережі можливе дистанційно і коли вирішення проблеми потребує залучення фахівців та заміни елементів. В загальному випадку розглянемо K_p класів. При цьому

¹ Odom W., McDonald R. (2006). *Routers and Routing Basics: CCNA 2 Companion Guide*. Cisco; Kurose J.F., Ross K.W. (2013). *Computer Networking: A Top-down Approach*. Pearson.

$$P_{\bar{o}\bar{o}} = \sum_{j=1}^{Kp} P_{\bar{o}\bar{o}j}, \quad (8)$$

де: $P_{\bar{o}\bar{o}j}$ – ймовірність відсутності інформації у базі даних про правопорушника, спричинена поломкою мережі j -го типу.

В подальшому розглянемо визначення $P_{\bar{o}\bar{o}}$ для лише одного довільного класу проблемних ситуацій і не будемо використовувати індекс.

Введемо позначення: T_k – тривалість непрацездатності мережі; l – кількість виходів з ладу мережі протягом достатньо великого, для статистичної обробки, проміжку часу (одного року); M – загальна кількість записів у базі даних пункту пропуску; v_o – середня швидкість надходження записів з дорученнями до бази даних (кількість записів в одиницю часу); T_p – тривалість достатньо великого, для статистичної обробки, проміжку часу (одного року).

Відсутність запису про порушника в базі даних зумовлена тим, що при виході з ладу мережі і, відповідно, непрацездатності зв'язку з центральним сервером передачі даних, нові оновлення, які накопичились на ньому протягом певного часу, не отримуються. Чим більше часу відсутній зв'язок з цим сервером – тим більшою є кількість неприйнятих записів і більша ймовірність відсутності запису про правопорушника у базі даних. Однак система передачі даних функціонує таким чином, що при відновленні зв'язку всі непередані записи надходять до бази даних пункту пропуску, що приводить до зменшення ймовірності відсутності запису до нуля. У зв'язку з цим, залежність ймовірності відсутності запису про правопорушника в базі даних пункту пропуску (P_{zan}) від часу непрацездатності мережі має наступний вигляд:

$$P_{zan}(t) = \begin{cases} \frac{v_o \cdot t}{M}, & 0 \leq t \leq T_k, \\ 0, & t > T_k \end{cases}, \quad (9)$$

Для визначення v_o можна використати статистичні дані про надходження записів по системі передачі даних до бази даних комплексу.

Як було з'ясовано, P_{zan} залежить від часу непрацездатності системи електронних комунікацій. Однак для визначення $P_{\bar{o}\bar{o}}$ необхідно врахувати ймовірність непрацездатності мережі протягом часу t (P_M). Найбільшою ця ймовірність буде для $t=0$. У цьому випадку P_M буде дорівнювати ймовірності виходу з ладу мережі, яка визначається наступним чином:

$$P_M(0) = P_0 = \frac{T_k \cdot l}{T_p}, \quad (10)$$

При збільшенні t $P_M(t)$ буде поступово зменшуватись. Коли час непрацездатності мережі наблизитиметься до максимально можливо-го – T_k , ймовірність перебування мережі в цьому стані прямуватиме до 0. Для $t > T_k$, P_M дорівнюватиме нулю. Причому характер зменшення ймовірності буде лінійним. У зв'язку з цим:

$$P_M(t) = \begin{cases} \frac{P_0(T_k - t)}{T_k} & 0 \leq t \leq T_k, \\ 0 & t > T_k \end{cases} \quad (11)$$

Таким чином, для довільного часу непрацездатності мережі відсутність інформації про особу буде визначатись двома подіями – знаходженням мережі в непрацездатному стані протягом цього часу, яке характеризується ймовірністю (11) та, водночас, ненадходженням запису про правопорушника за той же час, що описується ймовірністю (9). Якби розглядалися дискретні проміжки часу непрацездатності, результуючу ймовірність можливо було б визначити як суму добутоків (11) і (9) для всіх можливих дискретних значень часу. Однак у даному випадку час непрацездатності – неперервний. Тому для пошуку $P_{\delta\delta}$, визначимо нескінченно малий приріст $P_{\delta\delta}$ при збільшенні часу непрацездатності мережі.

$$dP_{\delta\delta} = P_c(t) \cdot dP_{зан} \quad (12)$$

Підставивши (9) у (12) отримаємо:

$$dP_{\delta\delta} = P_M(t) \cdot \frac{v_0}{M} \cdot dt \quad (13)$$

Для визначення остаточної ймовірності $P_{\delta\delta}$, проінтегруємо (13) з урахуванням (11) на проміжку $[0, T_k]$:

$$P_{\delta\delta} = \int_0^{T_k} dP_{\delta\delta} = \int_0^{T_k} P_c(t) \cdot dP_{\delta\delta} = \int_0^{T_k} P_c(t) \cdot \frac{v_0}{M} dt = \int_0^{T_k} \frac{P_0 \cdot (T_k - t)}{T_k} \cdot \frac{v_0}{M} dt,$$

$$P_{\delta\delta} = \frac{P_0}{T_k} \cdot \frac{v_0}{M} \int_0^{T_k} (T_k - t) dt = \frac{P_0}{T_k} \cdot \frac{v_0}{M} \left(\int_0^{T_k} T_k dt - \int_0^{T_k} t dt \right),$$

$$P_{\delta\delta} = \frac{P_0}{T_k} \cdot \frac{v_0}{M} \left(T_k^2 - \frac{T_k^2}{2} \right) = \frac{P_0 \cdot v_0 \cdot T_k^2}{2 \cdot M \cdot T_k} = \frac{P_0 \cdot v_0}{2 \cdot M} \cdot T_k' \quad (14)$$

Підставивши (10) у (14), отримуємо вираз для обчислення шуканої імовірності $P_{\delta\delta}$

$$P_{\delta\delta} = \frac{l \cdot v_0}{2 \cdot T_p \cdot M} \cdot T_k^2, \quad (15)$$

Окремо слід відмітити, що для оцінки надійності функціонування мережі використовується також показник – доступність мережі D , який залежить від часу, протягом якого мережа не функціонує¹:

$$D = \frac{T_p - t}{T_p} \cdot 100, \quad (16)$$

де: T_p – тривалість року; t – час який мережа протягом року не функціонує.

Враховавши, що $t = T_k \cdot l$, визначимо D через тривалість інтервалу непрацездатності мережі T_k :

$$D = 100 \cdot \left(1 - \frac{l \cdot T_k}{T_p}\right), \quad (17)$$

З вигляду (17) можна зробити висновок про лінійну залежність між D і T_k . Визначивши з (17) T_k і підставивши у (15) отримаємо залежність імовірності $P_{\delta\delta}$ від доступності мережі:

$$P_{\delta\delta} = \frac{v_0 \cdot T_p}{20000 \cdot M \cdot l} \cdot (100 - D)^2,$$

Слід відзначити, що вираз (15) справедливий для різних типів несправності мережі. Необхідно лише для них враховувати різний час відновлення працездатності. В цьому, більш загальному випадку:

$$P_{\delta\delta, j} = \frac{l \cdot v_0}{2 \cdot T_p \cdot M} \cdot T_{kj}^2, \quad (18)$$

де: $P_{\delta\delta, j}$ - ймовірність відсутності інформації в БД про правопорушника, спричинена поломкою мережі j – того типу; T_{kj} – час відновлення працездатності мережі при поломці j – того типу.

¹ Рачок Р.В., Луцик М.І. (2012). Підходи до вдосконалення оперативно-службової діяльності у відділах прикордонної служби шляхом модернізації інформаційно-телекомунікаційних систем. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. № 57. С. 63–67.

Підставивши (18) у (8) можливо отримати остаточну імовірність з урахуванням несправностей мережі різного типу:

$$P_{\text{бд}} = \sum_{j=1}^{N_p} \frac{l \cdot v_0}{2 \cdot T_p \cdot M} \cdot T_{kj}^2, \quad (19)$$

IV. ВИСНОВКИ

В результаті проведених досліджень отримано аналітичний вираз для обчислення показника ефективності прикордонного контролю – ймовірності відсутності у базі даних пункту пропуску інформації про правопорушника – з урахуванням стану функціонування мережевої складової системи електронних комунікацій.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Литвин М.М., Єрошин Б.Ф. (2008). Методика вибору раціональних значень параметрів прикордонного контролю. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. № 42. Ч. II. С. 26–30.
2. Луцкі М.І. (2012). Методика вдосконалення оперативно-службової діяльності у відділах прикордонної служби типу А та Б шляхом модернізації інформаційно-телекомунікаційних систем з використанням новітніх технологій: магістерська робота. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ. 77 с.
3. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 687-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-p#Text>
4. Про затвердження Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему прикордонного контролю «Гарт-1» Державної прикордонної служби України: Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 30.09.2008 № 810-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1086-08#Text>
5. Рачок Р.В., Луцкі М.І. (2012). Підходи до вдосконалення оперативно-службової діяльності у відділах прикордонної служби шляхом модернізації інформаційно-телекомунікаційних систем. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. № 57. С. 63–67.
6. Kurose J.F., Ross K.W. (2013). *Computer Networking: A Top-down Approach*. Pearson.
7. Odom W., McDonald R. (2006). *Routers and Routing Basics: CCNA 2 Companion Guide*. Cisco.

REFERENCES

1. Lytvyn M.M., Yeroshyn B.F. (2008). *Metodyka vyboru ratsionalnykh znachen parametriv prykordonnoho kontroliu* [Methodology for choosing rational values of border control parameters]. *Journal of scientific works*. No 42. Vol. II. pp. 26–30 [in Ukrainian].
2. Lushchik M.I. (2012). *Metodyka vdoskonalennya operatyvno-sluzhbovoyi diyal'nosti u viddilakh prykordonnoyi sluzhby typu A ta B shlyakhom modernizatsiyi informatsiyno-telekomunikatsiynykh system z vykorystannyam novitnikh tekhnolohiy* [Methods of improving operational and service activities in the departments of the Border Guard Service of type A and B by modernizing information and telecommunication systems using the latest technologies]: master's thesis. Khmelnytsky. 77 p. [in Ukrainian].

3. Pro skhvalennia Stratehii intehrovanoho upravlinnia kordonamy na period do 2025 roku [On the approval of the Integrated Border Management Strategy for the period until 2025]: Order of Cabinet of Ministers of Ukraine No 687-p of Jul 24, 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
4. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro informatsiyno-telekomunikatsiynu systemu prykordonnoho kontrolyu “Hart-1” Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny [On Approval of the Regulation on the Information and Telecommunication System of Border Control “Hart-1” of the State Border Guard Service of Ukraine]: Order of the Administration of the State Border Guard Service of Ukraine dated 30.09.2008 No 810-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1086-08#Text> [in Ukrainian].
5. Rachok R.V., Lushchyk M.I. (2012). Pidkhody do vdoskonalennia operatyvno-sluzhbovoi diialnosti u viddilakh prykordonnoi sluzhby shliakhom modernizatsii informatsiino-telekomunikatsiinoi systemy [Approaches to the improvement of operational and service activities in the departments of the border service through the modernization of the information and telecommunications system]. *Journal of scientific works*. No 57. Vol. II. pp. 53–55 [in Ukrainian].
6. Kurose J.F., Ross K.W. (2013). *Computer Networking: A Top-down Approach*. Pearson.
7. Odom W., McDonald R. (2006). *Routers and Routing Basics: CCNA 2 Companion Guide*. Cisco.

ПОНЯТТЯ І КЛАСИФІКАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ДЕЛІКТІВ ПРОТИ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

DEFINITION AND CLASSIFICATION OF ADMINISTRATIVE OFFENSES AGAINST THE STATE BORDER SECURITY

Андрій Ксензюк¹

*Національна академія управління
(вул. Ушинського, 15, м. Київ, 03151)*

Andrii Ksenziuk

*National Academy of Management
(15, Ushynskogo, Kyiv, Ukraine, 03151)*

Отримано: 29.11.2022. Затверджено: 02.02.2023

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена розв'язання проблеми визначення дефініції адміністративних правопорушень (деліктів) проти прикордонної безпеки держави, системи та класифікації цих правопорушень (деліктів) в Україні. Відзначену дефініцію запропоновано розглядати як суспільно шкідливе (небезпечне), винне й протиправне діяння особи, яке посягає на збалансований стан захищеності державного суверенітету й територіальній цілісності, а також охоронюваним законодавством про державний кордон інтересам людини, суспільства і держави у прикордонній сфері, за яке законом передбачено адміністративну відповідальність. Встановлено, що проведення класифікації адміністративних правопорушень (деліктів) проти прикордонної безпеки держави має значне теоретичне та прикладне значення. Передусім, належна класифікація деліктів створює позитивне підґрунтя для встановлення найбільш істотних ознак серед протиправних і антидержавницьких діянь, для належного їх розмежування та застосування до винних осіб справедливого адміністративного покарання за вчинене. Крім того, відповідно проведена класифікація сприяє компетентним органам здійснювати належну кваліфікацію адміністративних правопорушень (деліктів) та обирати відповідні заходи адміністративного впливу. Також, класифікація дає змогу визначити причини й умови вчинення відповідного адміністративного правопорушення (делікту) проти прикордонної безпеки держави, що дозволяє вжити адекватних превентивних (профілактичних) заходів.

¹ аспірант; orcid 0000-0002-2465-6368; e-mail: ksenziuk@gmail.com

Ключові слова: адміністративні правопорушення; делікти; ознаки правопорушень; прикордонна безпека.

ABSTRACT

The article is aimed at addressing the issue of defining the definition of administrative offenses (delict) against the State border security, and the system and classification of these offenses (delict) in Ukraine. The author proposes to consider this definition as a socially harmful (dangerous), guilty and unlawful act of a person which encroaches upon the balanced state of protection of the State sovereignty and territorial integrity, as well as upon the interests of a person, society and the State in the border area protected by the legislation on the State border, and for which administrative liability is provided for by law. It is established that the classification of administrative offenses (delict) against the border security of the State is of significant theoretical and applied importance. First of all, a proper classification of delicts creates a positive basis for establishing the most significant features among illegal and anti-State acts, for their proper delimitation and for applying fair administrative punishment for the offense to the perpetrators. In addition, the appropriate classification helps the competent authorities to properly qualify administrative offenses (delict) and choose appropriate administrative measures. Also, the classification makes it possible to determine the causes and conditions of the relevant administrative offense (delict) against the border security of the State, which allows for adequate preventive (preventive) measures to be taken.

Key words: administrative offenses; delict; signs of offenses; border security.

I. ВСТУП

Існуюча сьогодні теорія правопорушень (деліктів) має надзвичайну різноманітність трактувань, важливе місце серед яких звісно займає адміністративна деліктологія¹. Розглядаючи проблему поняття та ознак адміністративних деліктів, що посягають на прикордонну безпеку України, варто відштовхуватись від дослідження питання доктринального і законодавчого трактувань поняття такої адміністративно-правової категорії як «адміністративне правопорушення (делікт)».

Зазначене питання, на слушну думку Т.В. Ільенок, є актуальним і має суттєве значення не тільки у теоретичному, але й у практичному аспектах, важливість якого, зокрема, полягає у тому, що від тлумачення поняття адміністративного делікту залежить розкриття таких специфічних питань адміністративного права, як підстави адміністративної відповідальності, визначення кола суб'єктів,

¹ Дембітська С.Л. (2019). Адміністративний делікт як небезпека зростання правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5. С. 153.

кваліфікація адміністративних деліктів, застосування адміністративних стягнень за їх вчинення¹.

Проблемі визначення як поняття, так і класифікації адміністративним правопорушенням (деліктам) проти прикордонної сфери держави приділено надто мало уваги. Низка поодиноких досліджень таких науковців як Н.П. Демчик, Ю.Б. Курилюка, І.П. Кушнір, А.Ф. Моти та деяких інших лише дотично розглядали окреслені питання в межах власних вузько спрямованих наукових інтересів, що свідчить про значну науково-дослідну актуальність цієї проблеми.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Дослідження має на меті визначення шляхом аналізу досягнень сучасних наукових праць і нормативно-правової бази поняття та системи адміністративних правопорушень (деліктів) проти прикордонної безпеки України, а також навести авторський підхід до класифікації цих правопорушень (деліктів). При досягненні такої мети застосовувалися герменевтичний і догматичний методи, а також метод системного аналізу.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Загальновизнаним вважається, що правопорушення (проступки) є деліктами (від лат. *delictum* – проступок), які наносять шкоду особі, суспільству, державі та вони можуть бути: конституційними, дисциплінарними, матеріальними, адміністративними, цивільно-правовими тощо².

Проведений аналіз вітчизняного адміністративно-деліктного законодавства в частині застосування правових норм за вчинення адміністративних правопорушень (деліктів), які посягають на прикордонну безпеку України, привернув увагу на ту обставину, що стосовно зазначених деліктів законодавець не визначає їх власної специфіки та не розкриває їх поняття й ознаки, оперуючи виключно загальною дефініцією категорії «адміністративне правопорушення».

Так зване легальне, тобто закріплене на нормативно-правовому рівні, визначення зазначеної категорії, закладене у частині першій

¹ Ільєнок Т.В. (2012). Адміністративне корупційне правопорушення: поняття, склад, ознаки. *Актуальні проблеми держави і права*. Вип. 68. С. 511.

² Ільєнок Т.В. (2012). Адміністративні правопорушення: доктринальний аспект. *Юридична наука*. № 11. С. 38.

статті 9 КУпАП. Воно полягає в тому, що адміністративне правопорушення (проступок) – це «протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність»¹. Ураховуючи це легальне визначення адміністративного (делікту) правопорушення, С.В. Кувакін визначив такі його основні ознаки:

- *діяння*, тобто дія чи бездіяльність (отже проступком не можуть бути думки, або бажання чи інші аналогічні прояви психічної діяльності людей), що проявляється в активному порушенні відповідних заборон, невиконанні певних обов'язків чи законних вимог, або ж у пасивному невиконанні визначених обов'язків;
- *протиправність*, яка передбачає посягання на визначені тим або іншим актом законодавства загальнообов'язкові правила, що можуть належати не тільки до галузі адміністративного права, але й до інших галузей (господарського, трудового, конституційного, цивільного та інших);
- *винність*, яка визначає те, чи діяння вчинене умисно або з необережності².

Говорячи про ознаки адміністративного правопорушення (делікту) А.Т. Комзюк відзначає, що громадянин, який вчинює протиправне діяння, порушує власний конституційний обов'язок, адже норми частини першої статті 68 Конституції України встановлюють, що кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції та законів нашої держави, за жодних обставин не посягати на права, свободи, честь та гідність інших громадян, а виконання такого обов'язку передбачає необхідність неухильного дотримання тих правил, що схвалені в установленому законодавством порядку. Оцінка порушення вимог законодавчих актів як протиправних діянь зобов'язує до необхідності застосовувати відповідні заходи примусу та притягнення винної особи за вчинене діяння до одного з передбачених

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

² Кувакін С.В. (2021). Адміністративні корупційні правопорушення: поняття, сутність та особливості. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. № 1. С. 10.

законом видів відповідальності, у нашому випадку – адміністративної. Саме тому законодавством протиправна дія (чи бездіяльність), що вчиняється відповідною особою, розглядається як адміністративний делікт тільки в разі наявності вини цієї особи – у разі якщо здійснене нею діяння було вчинене чи навмисно, чи з необережності. При цьому, наявність вини є невід’ємною ознакою адміністративного делікту¹.

Поряд з цим, перелік наведених загальних ознак вважається науковцями не вичерпним, а низка дослідників виокремлюють також й інші ознаки, що характеризують адміністративне правопорушення (делікт).

Так, Н.П. Бортник і С.С. Єсімов, провівши аналіз теоретичних та українських законодавчих джерел і практики, окрім діяння, протиправності та винності, не безпідставно виділили також такі ознаки адміністративних правопорушень (деліктів) у досліджуваній сфері як: суспільна небезпека і караність².

Ю.П. Битяк відзначає, що будь-яке адміністративне правопорушення (делікт) характеризується низкою найхарактерніших і найсуттєвіших для нього ознак, якими передусім є: «діяння, поведінка, вчинок людини, дія чи бездіяльність, а також акт зовнішнього вияву ставлення особи до реальної діяльності інших людей, суспільства, держави. Закону непідвладні переконання, думки людей, якщо вони не знайшли зовнішнього вияву. Діяння визнають адміністративним правопорушенням за ознаками: суспільної шкідливості, протиправності, вини й адміністративної караності. Суспільна шкідливість дії чи бездіяльності означає, що вона заподіює або створює загрозу заподіяння шкоди об’єктам адміністративно-правової охорони, які передбачено статтею 9 КУпАП. Протиправність означає, що дію чи бездіяльність прямо заборонено адміністративно-правовими нормами, а також ознака протиправності вказує на неприпустимість аналогії закону, що сприяє зміцненню законності, виключає можливість притягнення до адміністративної відповідальності за діяння, не передбачені чинним законодавством про адміністративні

¹ Калюжний Р.А., Комзюк А.Т., Погрібний О.О. та ін. (2008). Кодекс України про адміністративні правопорушення. Науково-практичний коментар. 2-ге вид. К.: Правова єдність. С. 256.

² Бортник Н., Єсімов С. (2020). Адміністративне правопорушення в бюджетній сфері як фактична підстава адміністративної відповідальності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. Т. 7. № 2. С. 147.

правопорушення. Адміністративним правопорушенням (деліктом) може бути тільки винне діяння, а вина полягає у психічному ставленні особи до діяння та його шкідливих наслідків та може бути умисною чи необережною. Адміністративна караність свідчить, що адміністративним деліктом визнають лише таке протиправне, винне діяння, за яке законодавством передбачено застосування адміністративних покарань»¹.

Більшість дослідників справедливо обов'язковою ознакою адміністративного правопорушення (делікту) визнають саме «*караність*», що є правовим наслідком правопорушення². Адміністративна караність делікту, як його ознака полягає в тому, що за його вчинення особа повинна нести лише адміністративну відповідальність. Наслідком вчинення делікту має бути негативна реакція з боку державних органів шляхом застосування до винної особи передбаченого законодавством адміністративного покарання³. Діяння може бути визнано адміністративним правопорушенням, за вчинення якого законом передбачена санкція, тобто встановлена міра адміністративної відповідальності – адміністративне покарання⁴.

Розробляючи, формуючи і законодавчо визначаючи дефініцію відповідного адміністративного правопорушення (делікту), на справедливу думку М.В. Новицької, варто базуватися на відповідних теоретичних засадах науки адміністративного права і обов'язково включати усі загальні ознаки, які розкривають сутність цього поняття. Тому, до змісту поняття певного адміністративного правопорушення (делікту) поряд з тими ознаками як діяння, протиправність, винність і караність, обов'язково повинна включена така фундаментальна ознака делікту як *суспільна небезпечність (шкідливість)*. Адже будь-який делікт завдає шкоди (або створює загрозу заподіяння шкоди) охоронюваним законом цінностям, законним

¹ Битяк Ю.П. (ред.) (2007). Адміністративне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер. С. 175.

² Менів Л.Д. (2009). Адміністративний проступок: поняття, ознаки та особливості прояву в законодавстві про захист прав споживачів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Вип. 46. С. 301.

³ Алфьоров С.М., Ващенко С.В., Долгополова М.М., Купін А.П. (2011). Адміністративне право. Загальна частина: навч. посіб. К.: ЦУЛ. С. 92.

⁴ Бортник Н., Єсімов С. (2020). Адміністративне правопорушення в бюджетній сфері як фактична підстава адміністративної відповідальності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. Т. 7. № 2. С. 150.

інтересам фізичної або юридичної особи, суспільним або державним інтересам¹.

В.В. Галуцько і А.А. Іванищук зауважують, що поведінка особи може оцінюватися як делікт, лише за умови якщо воно становить загрозу охоронюваним суспільним відносинам. Про це йдеться безпосередньо у статті 9 КУпАП, оскільки адміністративним правопорушенням (деліктом) визнається діяння, яке посягає, зокрема на громадський порядок і встановлений порядок публічного управління. Саме в цьому проявляється сутність делікту як негативного правового явища, яке перебуває у деліктній єдності з його сутністю, що притаманна лише йому².

В.К. Колпаков, провівши аналіз науково-практичного коментаря до Кримінального кодексу України, відзначив, що суспільна небезпека є об'єктивною властивістю будь-якого правопорушення (делікту). Спричинена останнім шкода полягає в дестабілізації суспільних відносин, порушеннях правопорядку, законних прав і свобод громадян та організацій. Така шкода завдається потерпілій особі і може бути матеріальною, фізичною чи моральною³. Поряд з цим, Н.А. Орловська вважає, що суспільну небезпеку доцільно розглядати з позицій об'єктивно-суб'єктивної концепції, оскільки суспільно небезпечна поведінка завжди формується в процесі людської активності, при усвідомленні індивідом своєї поведінки як такої, що суперечить інтересам суспільства⁴.

Від зазначених загально прийнятних підходів щодо розуміння адміністративного (проступку) правопорушення у вітчизняній доктрині відрізняється підхід О.В. Мінченко, який вважає, що адміністративним деліктом є «винне, протиправне, суспільно небезпечне чи суспільно шкідливе діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатного суб'єкта, що тягне юридичну відповідальність»⁵. На справедливу

¹ Новицька М.В. (2020). Класифікаційний аналіз видів адміністративних правопорушень за ступенем суспільної небезпеки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / ЗНУ. Запоріжжя. С. 29, 38.

² Галуцько В.В. (ред.) (2015). Адміністративне право України. Т. 1: Загальне адміністративне право: навч. посіб. Херсон: Гринь Д.С. С. 159.

³ Колпаков В.К. (2016). Фактичні ознаки та юридичний склад адміністративного проступку: поняття та розмежування. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. № 3. С. 168.

⁴ Орловська Н.А. (2011). Соціальна шкідливість та суспільна небезпека: концептуальні аспекти співвідношення у контексті побудови кримінально-правових санкцій. *Форум права*. № 2. С. 677.

⁵ Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. (ред.) (2017). Теорія держави та права: навч. посіб. К.: Освіта України. С. 225.

думку О.О. Панової, таке визначення відбиває найсуттєвіші ознаки адміністративного делікту, визначення яких дозволяє в повному об'ємі розкрити його зміст як свідомої вольової поведінки особи, що характеризується протиправністю (неправомірністю), суспільною шкідливістю або небезпечністю, винністю та караністю¹.

Першоосновою будь-якого адміністративного правопорушення (делікту) також є ознаки його юридичного складу, що і відрізняють делікт від інших діянь, які не несуть в собі характеру протиправних. Саме ці ознаки визначені безпосередньо у диспозиції певного делікту, закріплені у тих чи тих положеннях КУпАП.

Не розкриваючи на цьому етапі змісту елементів складу адміністративного проступку (делікту), теоретико-правовий аналіз яких здійснюватиметься в інших підрозділах цього дослідження, наголошено на тому, що ці елементи утворюються через ознаки об'єктивного, а також суб'єктивного характеристик, включаючи об'єкт, об'єктивну й суб'єктивну сторони, суб'єкт делікту. Адміністративне правопорушення (делікт) є юридичним фактом, що формується з нормативної та фактичної складових, які формально зумовлюють виникнення адміністративно-деліктних правовідносин і спричиняють притягнення винної особи до адміністративної відповідальності. Відсутність або недотримання відповідної процесуальної складової делікту, що полягають у доказуванні уповноваженими державними органами, визначеними посадовими (службовими) особами факту вчинення протиправного діяння, законодавчо встановленого у відповідних документах процесуального характеру, унеможлиблює реалізацію зазначених елементів і накладення адміністративного покарання².

Проаналізувавши теоретичні напрацювання науковців, які займаються вивченням проблеми протидії адміністративних правопорушень (деліктів) у прикордонній сфері, ми дійшли до того висновку, що наукою досі не сформовано термінологічного визначення адміністративного правопорушення (делікту) проти прикордонної безпеки держави. Одним з аспектів, який впливає на зазначене питання, на нашу думку, пов'язаний з тим, що «правові відносини, що виникають

¹ Панова О.О. (2018). Забезпечення публічної безпеки в Україні: адміністративно-правовий аспект: монографія. Х.: Панов. С. 332.

² Іванов І.Є. (2019). Адміністративно-правові засади провадження в справах про проступки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / ЗНУ Запоріжжя. С. 41.

у сфері прикордонної безпеки України, характеризуються значною багатоманітністю проявів, оскільки включають одночасно декілька підвидів і реалізуються різними суб'єктами в певних напрямках прикордонної діяльності»¹.

Підтвердженням цьому також є позиція С.П. Рибаченка і С.О. Баранова, які зауважують, що «поняття правопорушення у сфері прикордонних відносин охоплює широке коло діянь, а відповідальність за їх вчинення передбачається багатьма нормативними актами»².

Звісно, маючи свою певну особливість, адміністративним правопорушенням (деліктам) проти прикордонної безпеки держави притаманні усі вищенаведені загальні ознаки, що є характерними для усіх без винятку адміністративних правопорушень (деліктів), як корупційних правопорушень чи порушень митних правил, так і для військових адміністративних правопорушень та безлічі інших. Проте, як слушно відзначає І.П. Кушнір, яка розглядаючи проблему адміністративної відповідальності за порушення законодавства про інформацію в прикордонній сфері, справедливо відзначає, що правопорушення у прикордонній сфері, окрім іншого, завдають шкоди прикордонній безпеці та можуть вчинятись з використанням службового становища³.

Дійсно, така ознака як *дія чи бездіяльність*, притаманна для усіх правопорушень, є характерною також і для адміністративних правопорушень (деліктів) проти прикордонної безпеки держави як свідомих актів поведінки особи – активне невиконання законних вимог, а також порушення встановлених нормами адміністративного права заборон (наприклад, порушення режиму в пунктах пропуску через державний кордон України, прикордонного режиму або режимних правил у контрольних пунктах в'їзду-виїзду, стаття 202 КУпАП). Бездіяльність же це пасивна форма поведінки особи, що

¹ Ганьба О.Б. (2020). Правові відносини у сфері прикордонної безпеки України: теоретичні і прикладні проблеми: монографія. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ». С. 156.

² Рибаченко С.П., Баранов С.О. (2021). Заходи адміністративного запобігання як складова механізму запобігання правопорушенням у прикордонних відносинах. *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference (September 3, 2021)*. Vol. 1. Pisa, Italian Republic: European Scientific Platform. p. 45.

³ Кушнір І.П. (2019). Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про інформацію у прикордонній сфері. *Інформація і право*. № 1(28). С. 47.

проявляється у невиконанні передбачених адміністративним правом обов'язків, які особа повинна та мала б виконувати внаслідок покладених на неї обов'язків (наприклад, невиконання рішення про заборону в'їзду в Україну, стаття 203-1 КУпАП).

Протиправність як ознака адміністративного правопорушення охоплює делікти, що завдають безпосередньої шкоди інтересам особи, матеріальним речам, а також тим, які тільки пов'язані з настанням шкідливих наслідків, проте приховують у собі тільки загрозу небезпеки такої шкоди¹. У цьому випадку варто говорити про виокремлення деякими науковцями «окремої комплексної галузі законодавства – законодавство, що регулює діяльність Державної прикордонної служби України»² та навіть «галузі прикордонного законодавства в сфері національного законодавства України як своєрідного оптимального інструменту впорядкування системи правового регулювання та захисту правового режиму державного кордону України, гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу в цій сфері»³. Саме законодавство про державний кордон України (як це визначено у статті 35 Закону України «Про державний кордон України») встановлює відповідні заборони на вчинення певного діяння, за яке КУпАП встановлена адміністративна відповідальність, наприклад порушувати порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України або виїзду з неї (стаття 204-2 КУпАП), або незаконно перетинати державний кордон України (стаття 204-1 КУпАП).

Ознака *винності* передбачає «наявність у особи відповідного власного психічного ставлення до свого діяння і його наслідків, відповідно до якої законодавець вважає за доцільне вказати на форму вини, яка має юридичне значення – умисел або необережність»⁴. Низка адміністративних правопорушень (діянь) проти прикордонної безпеки України передбачають або чітко визначення форми вини

¹ Яромій І.В. (2018). Адміністративно-правовий механізм запобігання та протидії порушенням митних правил в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / ДДУВС. Дніпро. 197 с.

² Басараб О.Т. (2018). Законодавство, що регулює діяльність Державної прикордонної служби України: формування та перспективи розвитку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 21.07.05 / НАДПСУ. Хмельницький. С. 14.

³ Березенко В.В. (2017). Правовий режим державного кордону України: конституційно-правові аспекти регулювання та захисту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 / НАВС. Київ. С. 5.

⁴ Колпаков В.К. (2008). Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посіб. К.: Юрінком Інтер. С. 26.

особи у диспозиції відповідного діяння (наприклад у статті 203-1 КУпАП законодавчо передбачене вчинення діяння виключно у формі умислу).

Результатом вчинення делікту для винної особи повинна бути негативна реакція з боку державних органів у вигляді застосування до неї адміністративного покарання, передбаченого виключно адміністративним законодавством¹. Зазначені обставини свідчать про те, що *караність* як ознака адміністративного правопорушення (делікту) передбачає, що протиправне й винне діяння, що посягає на прикордонну безпеку держави, визнається порушенням лише у разі його вчинення тягнутиме за собою настання санкції, що передбачена відповідними нормами адміністративного права.

Звісно, однією з основних ознак, що є характерною суто для адміністративних правопорушень (деліктів) проти прикордонної безпеки держави і доповнює притаманну суто для таких видів протиправних посягань, варто розглядати через особливість *об'єкту* посягання – збалансований стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, а також охоронюваних законодавством про державний кордон інтересів людини, суспільства й держави у прикордонній сфері (прикордонну безпеку держави).

Таким чином, сутність поняття адміністративних правопорушень (деліктів) проти прикордонної безпеки держави відбиває сукупність обов'язкових ознак цих деліктів. До таких ознак варто відносити протиправність діяння та його суспільна небезпека (шкідливість), винність діяння особи правопорушника, а також його адміністративна караність. У прикордонній сфері адміністративні делікти, насамперед, є діянням, що може проявлятися і вчинятися як шляхом дії (наприклад, незаконне перетинання державного кордону), так і бездіяльності (невиконання законного розпорядження прикордонника, тощо). Суспільна шкідливість (небезпечність) адміністративних деліктів проти прикордонної безпеки держави відбиває характер і ступінь загрози збалансованому стану захищеності державного суверенітету й територіальній цілісності, а також форми й масштаби завдання шкоди охоронюваним законодавством про державний кордон інтересам людини, суспільства й держави у прикордонній сфері.

¹ Комзюк А.Т. (ред.) (2000). Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Х.: УВС. С. 26.

На ступінь суспільної шкідливості (небезпеки) деліктів у цій сфері впливають як форма вини правопорушника та повторюваність діянь, так й інші чинники. Адміністративним правопорушенням (деліктом) проти прикордонної безпеки держави може бути виключно винне діяння, яке вчинене умисно чи з необережності, а при цьому воно також являє собою свідомий, вольовий акт антидержавницької протиправної поведінки. Адміністративним проступком у цій сфері також є таке винне й протиправне діяння, за яке законодавством про державний кордон встановлено адміністративну відповідальність і чітко визначені й конкретні вид та міра адміністративного покарання за делікт.

У чинному КУпАП міститься низка норм, що передбачають адміністративну відповідальність за правопорушення, які посягають на прикордонну безпеку держави, зокрема стаття 204-1, що встановлює відповідальність за незаконне перетинання (спробу незаконного перетинання) державного кордону України, а стаття 202 – за порушення прикордонного режиму, режиму в пунктах пропуску через державний кордон України або режимних правил у контрольних пунктах в'їзду-виїзду. Проте, особливим для адміністративних правопорушень, передбачених у статтях 202, 204-1 КУпАП, є те, що вони, будучи складником загальної системи адміністративних правопорушень, що посягають на встановлений порядок управління (Глава 15 КУпАП), перебувають у цій системі в підсистемі особливої групи протиправних діянь, що також у світлі норм КУпАП водночас відносяться й до адміністративних правопорушень (деліктів) проти прикордонної безпеки України. Водночас, на законодавчому та науково-дослідному рівнях адміністративні правопорушення у цій сфері не дістали належного групування та систематизації.

Зокрема, Ю.Б. Курилюк до адміністративних деліктів у прикордонній сфері України відносить правопорушення, передбачені статтями 172-18, 202, 204-1, 204-2 КУпАП¹. Доволі ширший мають підхід до визначення кола адміністративних деліктів у цій сфері С.О. Баранов і С.П. Рибаченко, які відносять до них правопорушення, передбачені нормами КУпАП (статті 185-10, 202, 203, 203-1, 204, 204-1, 204-2, 204-3, 204-4, 205, 206, 206-1), а також адміністративні

¹ Курилюк Ю.Б. (2020). Державний кордон і правопорядок (законодавство, теорія, практика): монографія. К.: ВД «Дакор». 446 с.

правопорушення, передбачені законами України «Про державний кордон України», «Про виключну (морську) економічну зону України», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про відповідальність за повітряні перевезення пасажирів через державний кордон України без належних документів для в'їзду в Україну» та деяких інших¹. Схожого підходу дотримується Н.П. Демчик, яка складаючи сілабус навчальної дисципліни «Адміністративна деліктологія», що викладається на кафедрі адміністративної діяльності факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, до зазначених адміністративних правопорушень (деліктів) віднесла усі з наведених С.О. Барановим і С.П. Рибаченком статей КУпАП, а також відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень².

Водночас Н.В. Блюк, досліджуючи адміністративно-правові заходи детермінації трудової міграції населення в Україні, такі адміністративні правопорушення, що передбачені статтями 202, 203, 205, 206 КУпАП, навпаки відносить до правопорушень у сфері регулювання міграційних процесів³. Т.А. Франчук відзначає, що охорона правового режиму державного кордону та прикордонних територій втілюється в притягненні до відповідальності за порушення прикордонного режиму, режиму в пунктах пропуску через державний кордон України або режимних правил у контрольних пунктах в'їзду-виїзду (стаття 202 КУпАП) та за порушення іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України (стаття 203 КУпАП), а правопорушення, передбачені статтями 203-1, 204-2 та 204-4 КУпАП, втілюють охорону громадського порядку⁴.

¹ Рибаченко С.П., Баранов С.О. (2021). Заходи адміністративного запобігання як складова механізму запобігання правопорушенням у прикордонних відносинах. *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference* (September 3, 2021). Vol. 1. Pisa, Italian Republic: European Scientific Platform. pp. 45.

² Демчик Н.П. (2021). Сілабус навчальної дисципліни Пдм 07.3 «Адміністративна деліктологія» (вибіркова освітня компонента) ОПП «Правоохоронна діяльність». URL: https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/12/35pdm_07.3_administratyvna-deliktolojiia-1.pdf

³ Блюк Н.В. (2018). Адміністративна відповідальність за правопорушення, вчинені у сфері трудової міграції. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. Вип. 19. С. 155.

⁴ Франчук Т.А. (2022). Адміністративно-юрисдикційні провадження в діяльності Державної прикордонної служби України: дис. ... д-ра філософії: 081 «Право» / ХУУП ім. Л. Юзькова. Хмельницький. С. 73.

В.В. Сокурєнко і О.В. Горбач до адміністративних правопорушень (деліктів), які пов'язані з порушенням прикордонного режиму або режиму в пунктах пропуску через державний кордон України, порушенням іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні і транзитного проїзду через її територію, віднесли всі, що передбачені статтями 202, 203, 204, 204-1, 204-2, 204-3, 205, 206, 206-1 КУпАП¹. О.К. Волох таку групу адміністративних правопорушень (деліктів) іменує як «правопорушення у сфері міграційного законодавства і прикордонного контролю»², а І.М. Шопіна об'єднала під назвою «правопорушення у сфері національної безпеки»³.

У цьому контексті варто погодитися з науковцями, які відзначають, що «своєрідним критерієм об'єднання окремих правопорушень у групи для подальшого розташування в кодексах варто визнати об'єкт, що відображає ступінь суспільної небезпечності певної групи правопорушень»⁴.

Ми підтримуємо позицію Ю.Б. Курилюка, який пропонує об'єктом правопорушень у прикордонній сфері вважати прикордонну безпеку держави, що становить собою суспільні відносини, які забезпечують встановлений і врегульований законодавством про державний кордон збалансований стан захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз охоронюваних інтересів людини, суспільства й держави⁵. Однак, виділену систему (групу) адміністративних правопорушень (деліктів), яку цей дослідник виділяє у зазначеній сфері, варто дещо розширити. Зокрема, окрім статей 172-18, 202, 204-1, 204-2 КУпАП, до адміністративних правопорушень, які посягають на прикордонну безпеку держави, слід додатково віднести ті, що передбачені статтею 185-10 КУпАП (злісна непокора законному розпорядженню чи вимозі військовослужбовця або працівника

¹ Кузьменко О.В. (ред.) (2018). Курс адміністративного права України: підручник. 3-тє вид., допов. К.: Юрінком Інтер. С. 630.

² Кузьменко О.В. (ред.) (2020). Адміністративна відповідальність: курс лекцій. К.: Юрінком Інтер. С. 495.

³ Галуцько В., Армаш Н. та ін. (2018). Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС. С. 337.

⁴ Савченко А.В., Кузнецов В.В. (2012). Теорія кваліфікації злочинів: підручник / заг. ред. В.І. Шакуна. 4-тє вид., перероб. К.: Алерта. С. 49.

⁵ Курилюк Ю.Б. (2020). Державний кордон і правопорядок (законодавство, теорія, практика): монографія. К.: ВД «Дакор». 446 с.

Державної прикордонної служби України або члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону), статтею 203-1 КУпАП (невиконання рішення про заборону в'їзду в Україну), а також статтею 204-4 КУпАП (порушення порядку в'їзду до району проведення антитерористичної операції або в'їзду з нього). Також варто погодитися з тими науковцями, які до адміністративних правопорушень (деліктів) проти прикордонної безпеки держав відносять відповідальність, що передбачена Законом України «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень».

Зазначена позиція ґрунтується на декількох обставинах, серед яких, звісно, основна – це об'єднання їх за спільним об'єктом посягання – «прикордонна безпека держави». Також варто врахувати, що за двома із зазначених правопорушень (статті 203-1 і 204-4 КУпАП), відповідно до статті 222-1 КУпАП, законодавцем уповноважено здійснювати розгляд і накладати адміністративні стягнення саме органам Державної прикордонної служби України. Це є певним свідченням того, що передбачені цими статтями діяння завдають шкоду саме збалансованому стану захищеності державного суверенітету й територіальної цілісності, а також охоронюваним законодавством про державний кордон інтересам людини, суспільства і держави у прикордонній сфері.

Окрім систематизації, також можна розглядати і питання класифікації адміністративних правопорушень (деліктів) проти прикордонної безпеки держави, оскільки ця проблема також не отримала жодного науково обґрунтованого розгляду.

Результатом проведених численних наукових досліджень феномену адміністративних правопорушень (деліктів) стало розроблення доктриною адміністративного права багатоаспектних критеріїв класифікації цього поняття на різноманітні види, в яких виявляються загальні та спеціальні ознаки цих деліктів, розкривається їх протиправна, антисоціальна природа, безпосередня загроза та суспільна небезпека для людини, суспільства і держави. Класифікація адміністративних правопорушень залежить від того, на які охоронювані законодавством суспільні відносини було вчинено те чи інше посягання, зумовлюється різноманіттям суб'єктів, характером, мотивом і цілями

протиправної поведінки особи правопорушника, особливостями життєвих ситуацій тощо¹.

Варто наголосити на тому, що «правильно складена класифікація відображає закономірності розвитку класифікованих об'єктів, глибоко висвітлює зв'язки між ними і допомагає досліднику орієнтуватися у найскладніших ситуаціях, є основою для узагальнених висновків та прогнозів». Кількість критеріїв класифікації, відповідно і самих класифікацій, є нескінченною, саме тому доречно звертатися до найбільш значущих із них².

Звісно, як нами вже зазначалося вище, адміністративні правопорушення (делікти) *за формою вини* чи *за особливістю суб'єктивної сторони* можна розділити на (1) ті, що вчинені умисно, та (2) ті, що вчинені з необережності; *за особливістю об'єктивної сторони* вчиненого діяння ці правопорушення розділяються на (1) вчинені у формі дії та (2) вчинені у формі бездіяльності, а *за особливостями об'єкту посягання* – на (1) ті, що безпосередньо посягають на прикордонну безпеку держави та на (2) ті, що пов'язані з таким посяганням.

За суб'єктом вчинення адміністративні правопорушення (делікти) у досліджуваній сфері можна згрупувати у правопорушення, які вчиняються:

- загальним суб'єктом (фізичною особою – громадянином України, іноземцем або особою без громадянства), до яких відносяться, зокрема, делікти, передбачені статтями 185-10, 202, 203-1, 204-1, 204-2 КУпАП;
- спеціальним суб'єктом (службовою особою – прикордонником, як це передбачено статтею 172-18 КУпАП, або посадовою особою, як це передбачено санкцією статті 202 КУпАП);
- юридичною особою (при вчиненні правопорушення, передбаченого Законом України «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень»).

Також, науковці часто виділяють критерій класифікації *за нормативно-правовим закріпленням* адміністративних правопорушень (деліктів), відповідно до якого (у нашому випадку) їх можна поділити на (1) ті, відповідальність за які передбачена у кодифікованому

¹ Новицька М.В. (2019). Класифікація адміністративних правопорушень за ступенем суспільної небезпеки. *Держава та регіони. Серія: Право*. № 3(65). С. 278.

² Йосифович Д.І. (ред.) (2021). Адміністративний процес України: підручник. Львів: ЛьвДУВС. С. 60.

нормативно-правовому акті, такому як КУпАП, а також (2) ті, відповідальність за які передбачена іншими нормативно-правовими актами (наприклад, законом щодо відповідальності перевізників).

А.Ф. Мота, розглядаючи проблему класифікації адміністративних правопорушень, пов'язаних з нелегальною міграцією, відзначив такий класифікаційний критерій як *«процесуальна підстава притягнення до адміністративної відповідальності»* – постанова про накладення стягнення, яка може виноситися або посадовими особами органів охорони державного кордону, або інших уповноважених органів¹. Спираючись на цей критерій відзначимо, що адміністративні правопорушення (делікти) можна розділити на такі три групи:

1) делікти, розгляд справ за якими віднесено до компетенції відповідних судів (статті 172-18, 185-10, 204-1 КУпАП);

2) делікти, розгляд справ за якими віднесено до виключної компетенції Державної прикордонної служби України (статті 202, 204-2 КУпАП);

3) делікти, розгляд справ про які має альтернативну підвідомчість як Державній прикордонній службі України, так й інших державних органів (статті 203-1, 204-4 КУпАП).

Розглядаючи проблему класифікації правопорушень у сфері земельних відносин, О.П. Германов пропонує, зокрема, здійснювати класифікацію правопорушень *в залежності від причин їх вчинення* (як суб'єктивних, так й об'єктивних)². Спираючись на цей критерій, адміністративні правопорушення (делікти) проти прикордонної безпеки держави можна згрупувати на ті, що спричинені такими факторами (чинниками), як:

- *економічні* (низький рівень життя у країнах походження нелегальних мігрантів, які вчиняють незаконне перетинання державного кордону);
- *організаційні* (незавершеність демаркації та делімітації державного кордону, недостатнє інженерне облаштування державного кордону);
- *соціальні* (аморальність, правовий нігілізм, обскурантизм та інші соціальні патології особи);

¹ Мота А.Ф. (2017). Класифікація адміністративних правопорушень, пов'язаних з нелегальною міграцією, протидію яким віднесено до повноважень Державної прикордонної служби України. *Наукові праці МАУП. Серія: Юридичні науки*. Вип. 1. С. 63.

² Германов О.П. (2018). Класифікація правопорушень у сфері земельних відносин. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 1(22). Т. 2. С. 112.

- *юридичні* (наявність прогалин у законодавстві, жорстке законодавче обмеження вільного пересування під час запровадження особливих правових режимів, таких як карантинні обмеження чи воєнний стан).

IV. ВИСНОВКИ

Специфіка прикордонних правовідносин дає змогу говорити про розкриття поняття адміністративних правопорушень (деліктів) проти прикордонної безпеки держави як у широкому, так і у вузькому значеннях, оскільки окреслена складність і багатоманітність прикордонних правовідносин унеможлиблює формування одноманітного бачення цього явища. Разом з тим, у випадку його безпосереднього загального та надто широкого трактування може трапитися ситуація, за якої воно не дасть змоги науковцям вирішити його внутрішнє змістовне значення і проблему існування.

Зокрема, у широкому сенсі адміністративні правопорушення (делікти) проти прикордонної безпеки держави варто розуміти як безпосередньо винну, протиправну поведінку суб'єкта, що посягає на прикордонну безпеку відповідної держави та за яку законодавством цієї держави передбачено адміністративну відповідальність.

Якщо ж говорити про це поняття у вузькому сенсі, то узагальнюючи розглянуті визначення й ознаки адміністративних правопорушень (деліктів) проти прикордонної безпеки держави та сутність цього поняття (дефініцію) можна охарактеризувати його як: суспільно шкідливе (небезпечне), винне й протиправне діяння особи, яке посягає на збалансований стан захищеності державного суверенітету й територіальній цілісності, а також охоронюваним законодавством про державний кордон інтересам людини, суспільства і держави у прикордонній сфері, за яке законом передбачено адміністративну відповідальність.

Вищенаведений аналіз класифікації адміністративних правопорушень (деліктів) проти прикордонної безпеки держави підтвердив твердження щодо надто широких можливостей її проведення та різноманітністю критеріїв для її здійснення. Проте, проведення класифікації адміністративних правопорушень (деліктів) проти прикордонної безпеки держави має значне теоретичне та прикладне значення. Передусім, належна класифікація деліктів створює позитивне підґрунтя для встановлення найбільш істотних ознак серед

усіх цих протиправних і антидержавницьких діянь, для належного їх розмежування та застосування до винних осіб справедливого адміністративного покарання за вчинене. Крім того, відповідно проведена класифікація сприяє компетентним органам здійснювати належну кваліфікацію адміністративних правопорушень (деліктів) та обирати відповідні заходи адміністративного впливу. Також, класифікація дає змогу визначити причини й умови вчинення відповідного адміністративного правопорушення (делікту) проти прикордонної безпеки держави, що дозволяє вжити адекватних превентивних (профілактичних) заходів.

Підсумовуючи, вважаємо за доцільне звернути увагу на позицію В.П. Петкова та С.В. Петкова про те, що: «нині КУпАП є таким нормативним актом, який не сприяє розвитку соціально-економічних відносин, а навпаки їх гальмує. Адміністративна діяльність як особлива частина науки адміністративного права і як практична реалізація функцій органів публічної влади, сьогодні зазнає кардинальних змін. Кодекс України про адміністративні правопорушення з моменту прийняття у 1985 році зазнав десятки змін, але і досі залишається основним актом, що врегульовує питання накладення відповідальності за вчинення проступків. Частина матеріальних норм вже перенесена до базових кодексів – Митного, Податкового тощо. Цей процес необхідно продовжити та перенести до базових нормативних актів норми, що містяться в КУпАП та не стосуються сфери державного управління (адміністрування)¹.

Підтримуючи зазначений підхід, вважаємо за доцільне здійснити рекодифікацію адміністративних правопорушень (деліктів) проти прикордонної безпеки України шляхом виключення їх з КУпАП та розміщення в базовому для прикордонного відомства України Законі України «Про державний кордон України». Ці положення органічно можуть вписатися у розділі VI «Відповідальність за порушення законодавства про державний кордон України». Проте, рекодифікації потребують не тільки матеріальні норми – конкретні склади адміністративних правопорушень (деліктів), але також і процесуальні норми, що закладені до КУпАП і врегульовують ті специфічні особливості здійснення провадження у справах про адміністративні

¹ Петков В., Петков С. (2022). Рекодифікація Кодексу України про адміністративні правопорушення в умовах дерадянїзації українського права. *Публічне право*. № 4(48). С. 90.

правопорушення (делікти) проти прикордонної безпеки України. Такими, зокрема, є положення щодо строків накладання адміністративних стягнень за такими справами, які передбачені частиною п'ятою статті 38 КУпАП; щодо повноважень органів Державної прикордонної служби України, передбачених статтею 222-1 КУпАП, в частині розгляду справ про адміністративні правопорушення (делікти) у цій сфері та накладати адміністративні стягнення, а також передбачених статтею 255 КУпАП, в частині складання протоколів про адміністративні правопорушення (делікти) тощо.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Алфьоров С.М., Ващенко С.В., Долгополова М.М., Купін А.П. (2011). Адміністративне право. Загальна частина: навч. посіб. К.: ЦУЛ. 216 с.
2. Басараб О.Т. (2018). Законодавство, що регулює діяльність Державної прикордонної служби України: формування та перспективи розвитку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 21.07.05 / НАДПСУ Хмельницький. 20 с.
3. Березенко В.В. (2017). Правовий режим державного кордону України: конституційно-правові аспекти регулювання та захисту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 / НАВС. Київ. 21 с.
4. Битяк Ю.П. (ред.) (2007). Адміністративне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер. 544 с.
5. Бортник Н., Єсімов С. (2020). Адміністративне правопорушення в бюджетній сфері як фактична підстава адміністративної відповідальності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. Т. 7. № 2. С. 146–154.
6. Блюк Н.В. (2018). Адміністративна відповідальність за правопорушення, вчинені у сфері трудової міграції. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. Вип. 19. С. 152–157.
7. Галуцько В., Армаш Н. та ін. (2018). Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС. 446 с.
8. Галуцько В.В. (ред.) (2015). Адміністративне право України. Т. 1: Загальне адміністративне право: навч. посіб. Херсон: Грінь Д.С. 272 с.
9. Ганьба О.Б. (2020). Правові відносини у сфері прикордонної безпеки України: теоретичні і прикладні проблеми: монографія. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ». 448 с.
10. Германов О.П. (2018). Класифікація правопорушень у сфері земельних відносин. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 1(22). Т. 2. С. 110–113.
11. Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. (ред.) (2017). Теорія держави та права: навч. посіб. К.: Освіта України. 320 с.
12. Дембітська С.Л. (2019). Адміністративний делікт як небезпека зростання правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5. С. 153–156.
13. Демчик Н.П. (2021). Сілабус навчальної дисципліни Пдм 07.3 «Адміністративна деліктологія» (вибіркова освітня компонента) ОПП «Правоохоронна діяльність». URL: https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/12/35pdm_07.3_administratyvna-deliktologhiia-1.pdf
14. Іванов І.Є. (2019). Адміністративно-правові засади провадження в справах про проступки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / ЗНУ. Запоріжжя. 221 с.
15. Ільєнок Т.В. (2012). Адміністративне корупційне правопорушення: поняття, склад, ознаки. *Актуальні проблеми держави і права*. Вип. 68. С. 511–516.
16. Ільєнок Т.В. (2012). Адміністративні правопорушення: доктринальний аспект. *Юридична наука*. № 11. С. 34–41.

17. Йосифович Д.І. (ред.) (2021). Адміністративний процес України: підручник. Львів: ЛьвДУВС. 500 с.
18. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
19. Каложний Р.А., Комзюк А.Т., Погрібний О.О. та ін. (2008). Кодекс України про адміністративні правопорушення. Науково-практичний коментар. 2-ге вид. К.: Правова єдність. 655 с.
20. Колпаков В.К. (2008). Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посіб. К.: Юрінком Інтер. 256 с.
21. Колпаков В.К. (2016). Фактичні ознаки та юридичний склад адміністративного проступку: поняття та розмежування. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. № 3. С. 160–170.
22. Комзюк А.Т. (ред.) (2000). Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Х.: УВС. 112 с.
23. Кувакін С.В. (2021). Адміністративні корупційні правопорушення: поняття, сутність та особливості. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. № 1. С. 9–14.
24. Кузьменко О.В. (ред.) (2018). Курс адміністративного права України: підручник. 3-тє вид., допов. К.: Юрінком Інтер. 914 с.
25. Кузьменко О.В. (ред.) (2020). Адміністративна відповідальність: курс лекцій. К.: Юрінком Інтер. 568 с.
26. Курилюк Ю.Б. (2020). Державний кордон і правопорядок (законодавство, теорія, практика): монографія. К.: ВД «Дакор». 446 с.
27. Кушнір І.П. (2019). Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про інформацію у прикордонній сфері. *Інформація і право*. № 1(28). С. 45–51.
28. Менів Л.Д. (2009). Адміністративний проступок: поняття, ознаки та особливості прояву в законодавстві про захист прав споживачів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Вип. 46. С. 299–305.
29. Мота А.Ф. (2017). Класифікація адміністративних правопорушень, пов'язаних з нелегальною міграцією, протидію яким віднесено до повноважень Державної прикордонної служби України. *Наукові праці МАУП. Серія: Юридичні науки*. Вип. 1. С. 59–67.
30. Новицька М.В. (2020). Класифікаційний аналіз видів адміністративних правопорушень за ступенем суспільної небезпеки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / ЗНУ. Запоріжжя. 195 с.
31. Новицька М.В. (2019). Класифікація адміністративних правопорушень за ступенем суспільної небезпеки. *Держава та регіони. Серія: Право*. № 3(65). С. 278–286.
32. Орловська Н.А. (2011). Соціальна шкідливість та суспільна небезпека: концептуальні аспекти співвідношення у контексті побудови кримінально-правових санкцій. *Форум права*. № 2. С. 672–680.
33. Панова О.О. (2018). Забезпечення публічної безпеки в Україні: адміністративно-правовий аспект: монографія. Х.: Панов. 510 с.
34. Петков В., Петков С. (2022). Рекодифікація Кодексу України про адміністративні правопорушення в умовах дерадянзації українського права. *Публічне право*. № 4(48). С. 88–94.
35. Рибаченко С.П., Баранов С.О. (2021). Заходи адміністративного запобігання як складова механізму запобігання правопорушенням у прикордонних відносинах. *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference (September 3, 2021)*. Vol. 1. Pisa, Italian Republic: European Scientific Platform. pp. 41–47.
36. Савченко А.В., Кузнецов В.В. (2012). Теорія кваліфікації злочинів: підручник / заг. ред. В.І. Шакуна. 4-те вид., перероб. К.: Алерта. 316 с.

37. Франчук Т.А. (2022). Адміністративно-юрисдикційні провадження в діяльності Державної прикордонної служби України: дис. ... д-ра філософії: 081 «Право» / ХУУП ім. Л. Юзькова. Хмельницький. 224 с.
38. Яромій І.В. (2018). Адміністративно-правовий механізм запобігання та протидії порушенням митних правил в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / ДДУВС. Дніпро. 197 с.

REFERENCES

1. Alferov S.M., Vashchenko S.V., Dolgoplova M.M., Kupin A.P. (2011). *Administratyvne pravo. Zahal'na chastyna* [Administrative law. General part]: textbook. Kyiv. 216 p. [in Ukrainian].
2. Basarab O.T. (2018). *Zakonodavstvo, shcho rehulyuye diyalnist Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny: formuvannya ta perspektyvy rozvytku* [Legislation regulating the activities of the State Border Guard Service of Ukraine: formation and prospects for development]: PhD thesis. Khmelnytskyi. 20 p. [in Ukrainian].
3. Bytyak Y.P. (ed.) (2007). *Administratyvne pravo Ukrayiny* [Administrative law of Ukraine]: textbook. Kyiv. 544 p. [in Ukrainian].
4. Berezenko V.V. (2017). *Pravovyy rehym derzhavnoho kordonu Ukrayiny: konstytutsiyno-pravovi aspekty rehulyuvannya ta zakhystu* [Legal regime of the state border of Ukraine: constitutional and legal aspects of regulation and protection]: PhD thesis. Kyiv. 21 p. [in Ukrainian].
5. Blok N.B. (2018). *Administratyvna vidpovidalnist za pravoporushennya, vchyneni u sferi trudovoyi mihratsiyi* [Administrative liability for offenses committed in the field of labor migration]. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law. Economic series. Legal series*. Issue 19. pp. 152–157 [in Ukrainian].
6. Bortnyk N., Esimov S. (2020). *Administratyvne pravoporushennya v byudzhetniy sferi yak faktychna pidstava administratyvnoyi vidpovidalnosti* [Administrative offense in the budgetary sphere as a factual basis for administrative responsibility]. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences*. 2020. Vol. 7. No 2. pp. 146–154 [in Ukrainian].
7. Code of Ukraine on Administrative Offenses: Code of Ukraine of 07.12.1984 No 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> [in Ukrainian].
8. Dembitska S.L. (2019). *Administratyvnyy delikt yak nebezpeka zrostantannya pravoporushen* [Administrative tort as a danger of growth of offenses]. *Legal scientific electronic journal*. No 5. pp. 153–156 [in Ukrainian].
9. Demchuk N.P. (2021). *Silhouette of the academic discipline Pdm 07.3 «Administrative Delictology» (elective educational component) of the OPP «Law Enforcement»*. URL: https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/12/35pdm_07.3_administratyvna-deliktolohiia-1.pdf [in Ukrainian].
10. Galunko V., Armash N. ed al. (2018). *Administratyvne pravo Ukrayiny. Povnyy kurs* [Administrative Law of Ukraine. Full course]: textbook. Kherson. 446 p. [in Ukrainian].
11. Galunko V.V. (ed.) (2015). *Administratyvne pravo Ukrayiny* [Administrative Law of Ukraine]. Vol. 1: *Zahalne administratyvne pravo* [General Administrative Law]: textbook. Kherson. 272 p. [in Ukrainian].
12. Hanba O.B. (2020). *Pravovi vidnosyny u sferi prykordonnoyi bezpeky Ukrayiny: teoretychni i prykladni problemy* [Legal relations in the field of border security of Ukraine: theoretical and applied problems]: monograph. Vinnytsia. 448 p. [in Ukrainian].
13. Hermanov O.P. (2018). *Klasyfikatsiya pravoporushen u sferi zemelnykh vidnosyn* [Classification of offenses in the field of land relations]. *Prykarpattya Legal Herald*. Issue 1(22). Vol. 2. pp. 110–113 [in Ukrainian].
14. Ivanov I.E. (2019). *Administratyvno-pravovi zasady provadzhennya v spravakh pro prostupy* [Administrative and legal principles of proceedings in cases of misdemeanors]: PhD thesis. Zaporizhzhia. 221 p. [in Ukrainian].

15. Ilyenok T.V. (2012). Administratyvne koruptsiyne pravoporushennya: ponyattya, sklad, oznaky [Administrative corruption offense: concept, composition, signs]. *Actual problems of state and law*. Vol. 68. pp. 511–516 [in Ukrainian].
16. Ilyenok T.V. (2012). Administratyvni pravoporushennya: doktrynalnyy aspekt [Administrative offenses: doctrinal aspect]. *Legal science*. No 11. pp. 34–41 [in Ukrainian].
17. Kaliuzhnyi R.A., Komziuk A.T., Pohribnyi O.O. et al. (2008). Kodeks Ukrayiny pro administratyvni pravoporushennya. Naukovo-praktychnyy komentar [Code of Ukraine on Administrative Offenses. Scientific and Practical Commentary]. Kyiv. 655 p. [in Ukrainian].
18. Kolpakov V.K. (2008). Administratyvna vidpovidalnist (administratyvno-deliktne pravo) [Administrative liability (administrative and tort law)]: textbook. Kyiv. 256 p. [in Ukrainian].
19. Kolpakov V.K. (2016). Faktychni oznaky ta yurydychnyy sklad administratyvnoho prostupku: ponyattya ta rozmezhuvannya [Factual features and legal composition of administrative misconduct: concept and delimitation]. *Bulletin of Zaporizhzhia National University. Legal Sciences*. No 3. pp. 160–170 [in Ukrainian].
20. Komziuk A.T. (ed.). (2000). Administratyvna vidpovidalnist v Ukrayini [Administrative responsibility in Ukraine]: textbook. 2nd ed. Kharkiv. 112 p. [in Ukrainian].
21. Kuryliuk Y.B. (2020). Derzhavnyy kordon i pravoporyadok (zakonodavstvo, teoriya, praktyka) [State border and order (legislation, theory, practice)]: monograph. Kyiv. 446 p. [in Ukrainian].
22. Kuvakin S.V. (2021). Administratyvni koruptsiyni pravoporushennya: ponyattya, sutnist' ta osoblyvosti [Administrative corruption offenses: concept, essence and features]. *Problems of modern transformations. Series: Law, Public Administration and Management*. No 1. pp. 9–14 [in Ukrainian].
23. Kuzmenko O.V. (ed.). (2020). Administratyvna vidpovidalnist [Administrative responsibility]. Kyiv. 568 p. [in Ukrainian].
24. Kushnir I.P. (2019). Administratyvna vidpovidalnist za porushennya zakonodavstva pro informatsiyu u prykordonnii sferi [Administrative liability for violation of legislation on information in the border area]. *Information and Law*. No 1(28). pp. 45–51 [in Ukrainian].
25. Kuzmenko O.V. (ed.). (2018). Kurs administratyvnoho prava Ukrayiny [Course of Administrative Law of Ukraine]: textbook. 3rd ed. Kyiv. 914 p. [in Ukrainian].
26. Meniv L.D. (2009). Administratyvnyy prostupok: ponyattya, oznaky ta osoblyvosti proyavu v zakonodavstvi pro zakhyst prav spozhyvachiv [Administrative offense: concept, signs and features of manifestation in the legislation on consumer protection]. *State and Law. Legal and Political sciences*. Vol. 46. pp. 299–305 [in Ukrainian].
27. Mota A.F. (2017). Klasyfikatsiya administratyvnykh pravoporushen, poviyazanykh z nelegalnoyu mihratsiyeyu, protydiyuyakym vidneseno do povnovazhen Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny [Classification of administrative offenses related to illegal migration, the counteraction to which is within the powers of the State Border Guard Service of Ukraine]. *Scientific works of IAPM. Series: Legal Sciences*. No 1. pp. 59–67 [in Ukrainian].
28. Novytska M.V. (2020). Klasyfikatsiynyy analiz vydiv administratyvnykh pravoporushen za stupenem suspilnoyi nebezpeky [Classification analysis of types of administrative offenses by the degree of public danger]: PhD thesis. Zaporizhzhia. 195 p. [in Ukrainian].
29. Novytska M.V. (2019). Klasyfikatsiya administratyvnykh pravoporushen za stupenem suspilnoyi nebezpeky [Classification of administrative offenses by the degree of public danger]. *State and regions. Series: Law*. No 3(65). pp. 278–286 [in Ukrainian].
30. Orlovska N.A. (2011). Sotsialna shkidlyvist ta suspilna nebezpeka: kontseptualni aspekty spivvidnoshennya u konteksti pobudovy kryminalno-pravovykh sanktsiy

- [Social harm and public danger: conceptual aspects of correlation in the context of building criminal law sanctions]. *Forum of Law*. No 2. pp. 672–680 [in Ukrainian].
31. Panova O.O. (2018). Zabezpechennya publichnoyi bezpeky v Ukraini: administratyvno-pravovyy aspekt [Ensuring public security in Ukraine: administrative and legal aspect]: monograph. Kharkiv. 510 p. [in Ukrainian].
 32. Petkov V., Petkov S. (2022). Rekodyfikatsiya Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennya v umovakh deradyanizatsiyi ukrayinskoho prava [Recodification of the Code of Ukraine on Administrative Offenses in the Context of Deradianization of Ukrainian Law]. *Public Law*. No 4(48). pp. 88–94 [in Ukrainian].
 33. Rybachenko S.P., Baranov S.O. (2021). Zakhody administratyvnoho zapobihannya yak skladova mekhanizmu zapobihannya pravoporushennyam u prykordonnnykh vidnosynakh [Administrative prevention measures as a component of the mechanism for preventing offenses in border relations]. *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference*. Vol. 1. Pisa, Italian Republic. pp. 41–47. [in Ukrainian].
 34. Savchenko A.V., Kuznetsov V.V. (2012). Teoriya kvalifikatsiyi zlochyniv [Theory of Criminal Qualification]: Textbook / ed. by V. Shakun. 4th ed. Kyiv. 316 p. [in Ukrainian].
 35. Husarev S.D., Tikhomirov O.D. (ed.). (2017). Teoriya derzhavy ta prava [Theory of State and Law]: textbook. Kyiv. 320 p. [in Ukrainian].
 36. Franchuk T.A. (2022). Administratyvno-yurysdyktsiyi provadzhennya v diyalnosti Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy [Administrative and Jurisdictional Proceedings in the Activities of the State Border Guard Service of Ukraine]: PhD thesis. Khmelnytskyi. 224 p. [in Ukrainian].
 37. Yaromii I.V. (2018). Administratyvno-pravovyy mekhanizm zapobihannya ta protydiy porushennyam mytnykh pravyl v Ukraini [Administrative and legal mechanism for preventing and counteracting violations of customs rules in Ukraine]: PhD thesis. Dnipro. 197 p. [in Ukrainian].
 38. Yosyfovych D.I. (ed.) (2021). Administratyvnyy protses Ukrainy [Administrative process of Ukraine]: textbook. Lviv. 500 p. [in Ukrainian].

Підписано до друку 27.02.2023. Замовлення № 304-3. Папір офсетний. Друк офсетний.
Наклад 100 прим. Формат 60x84/16 Віддруковано ВД «Дакор» м. Київ, пр-т С. Бандери, 8.
Свід. ДК № 4349 від 05.07.2012